

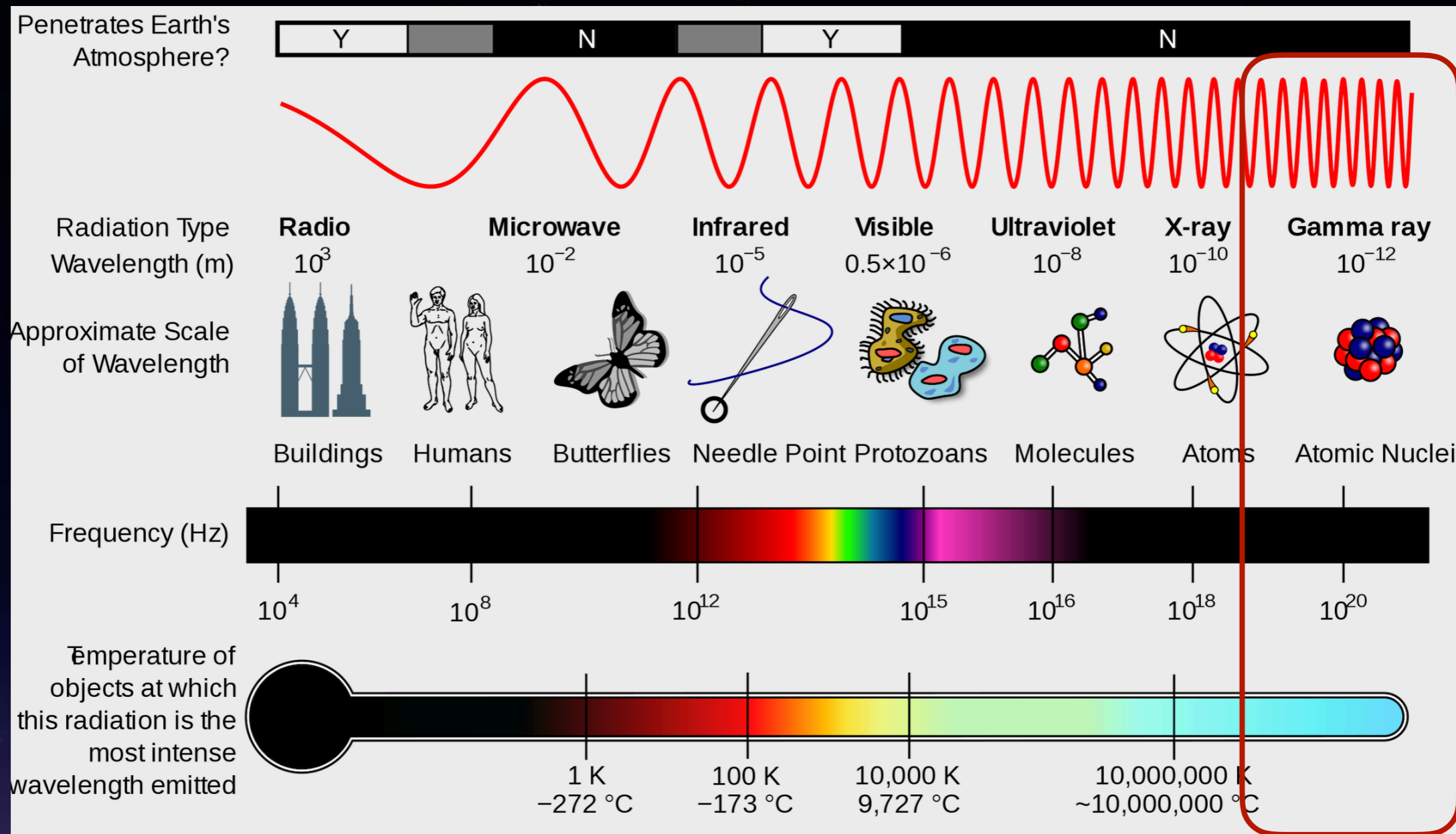
Nagy energiájú csillagászat

Ultra-nagy energiájú kozmikus sugarak
VHE gamma fotonok
Nagy energiájú kozmikus neutrínók

Kozmikus hírvivők

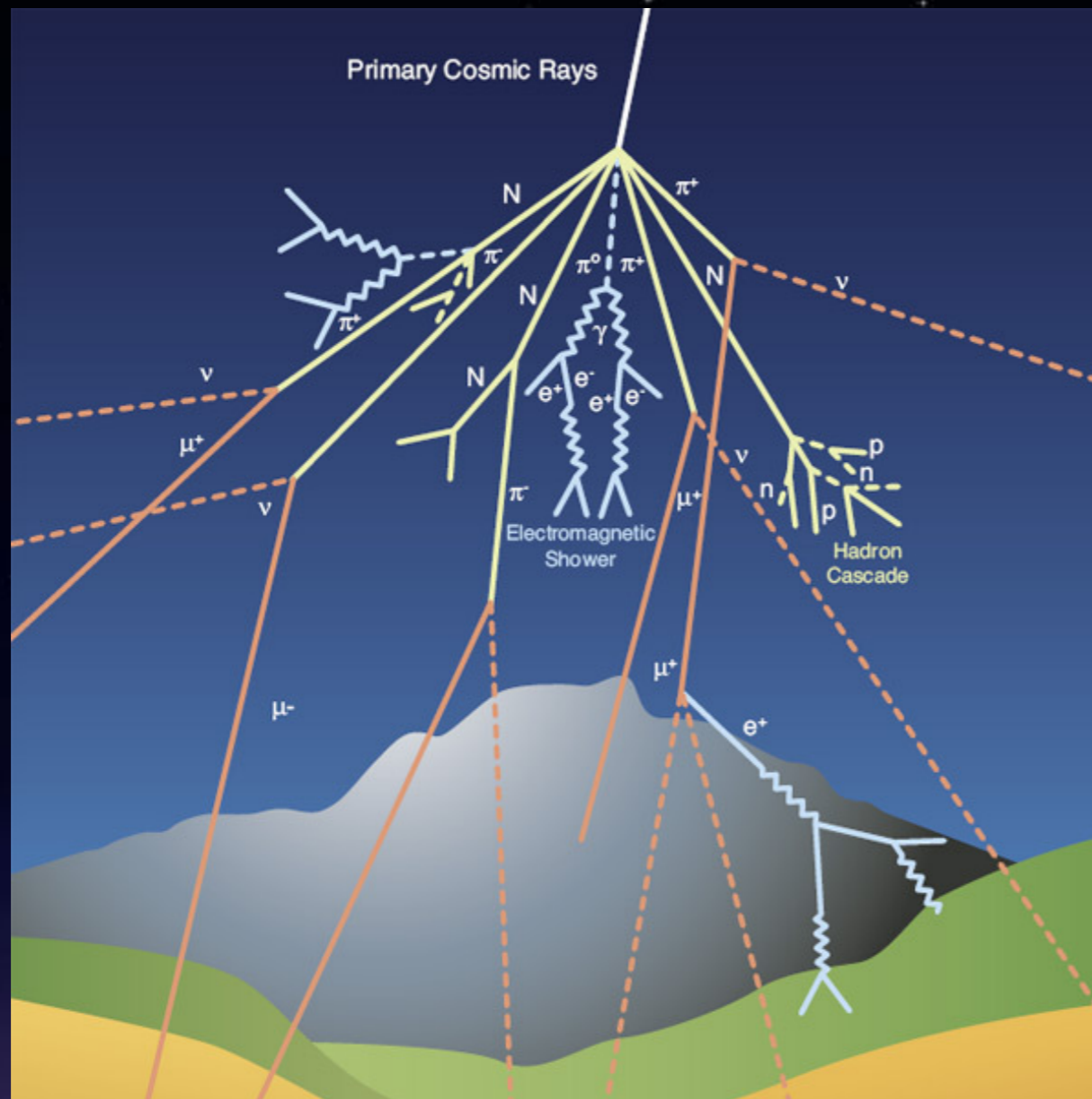
- Elektromágneses sugárzás

γ -fotonok

Kozmikus hírvivők

- Kozmikus sugarak (protonok, könnyebb ionok)

A világűrben érkező elsődleges kozmikus sugarak kölcsönhatnak a Föld légkörével.

A kölcsönhatásban létrejövő részecskezár (másodlagos hadronok zápora és neutrínók), valamint elektromágneses zápor jön létre.

Elsődleges részecskék észlelése világűr bázisú detektorokkal lehetséges.

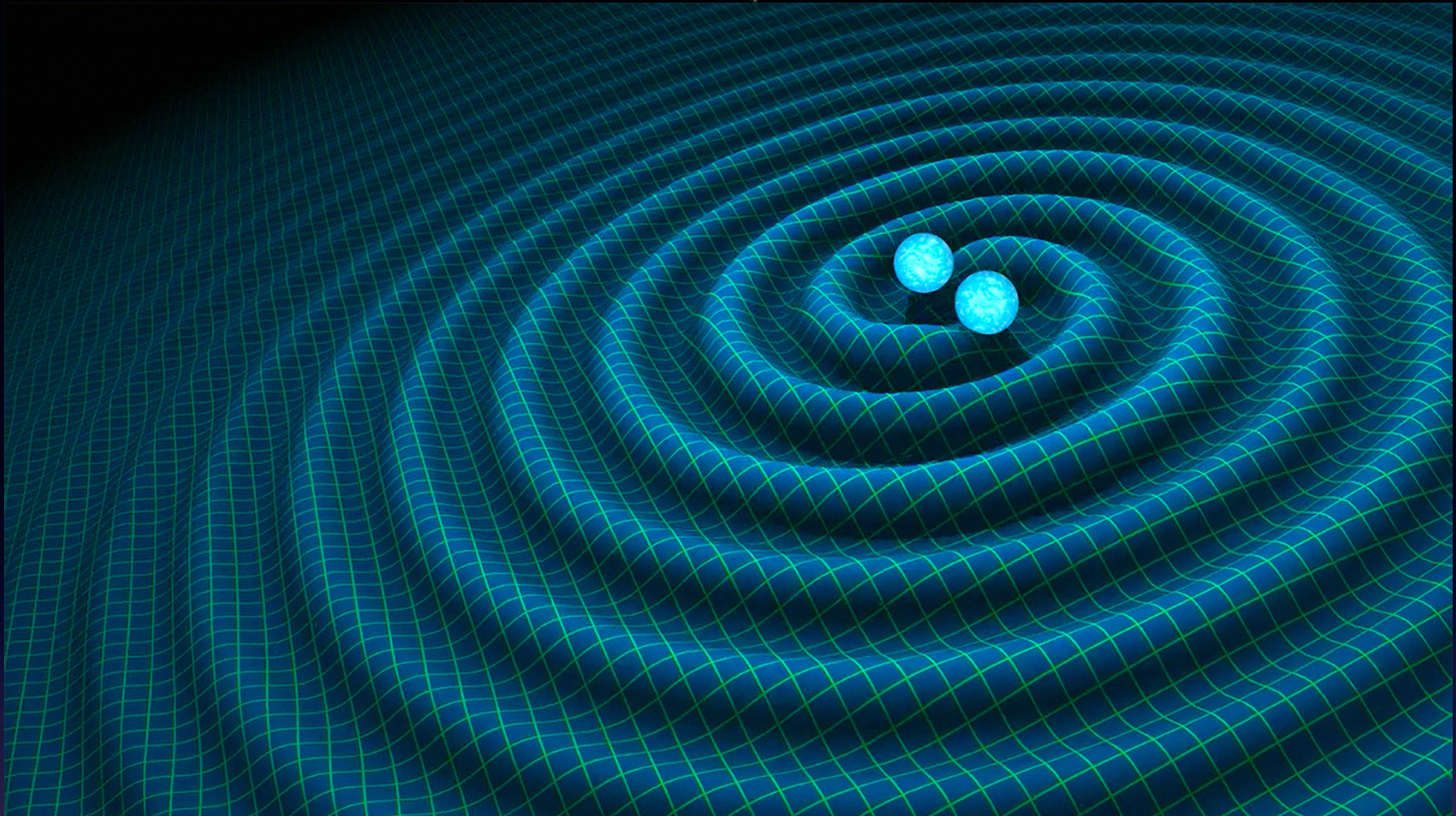
Kozmikus hírvivők

- Neutrínók (elektron-, müon-, tauneutrínók és antineutrínók)

Kozmikus hírvivők

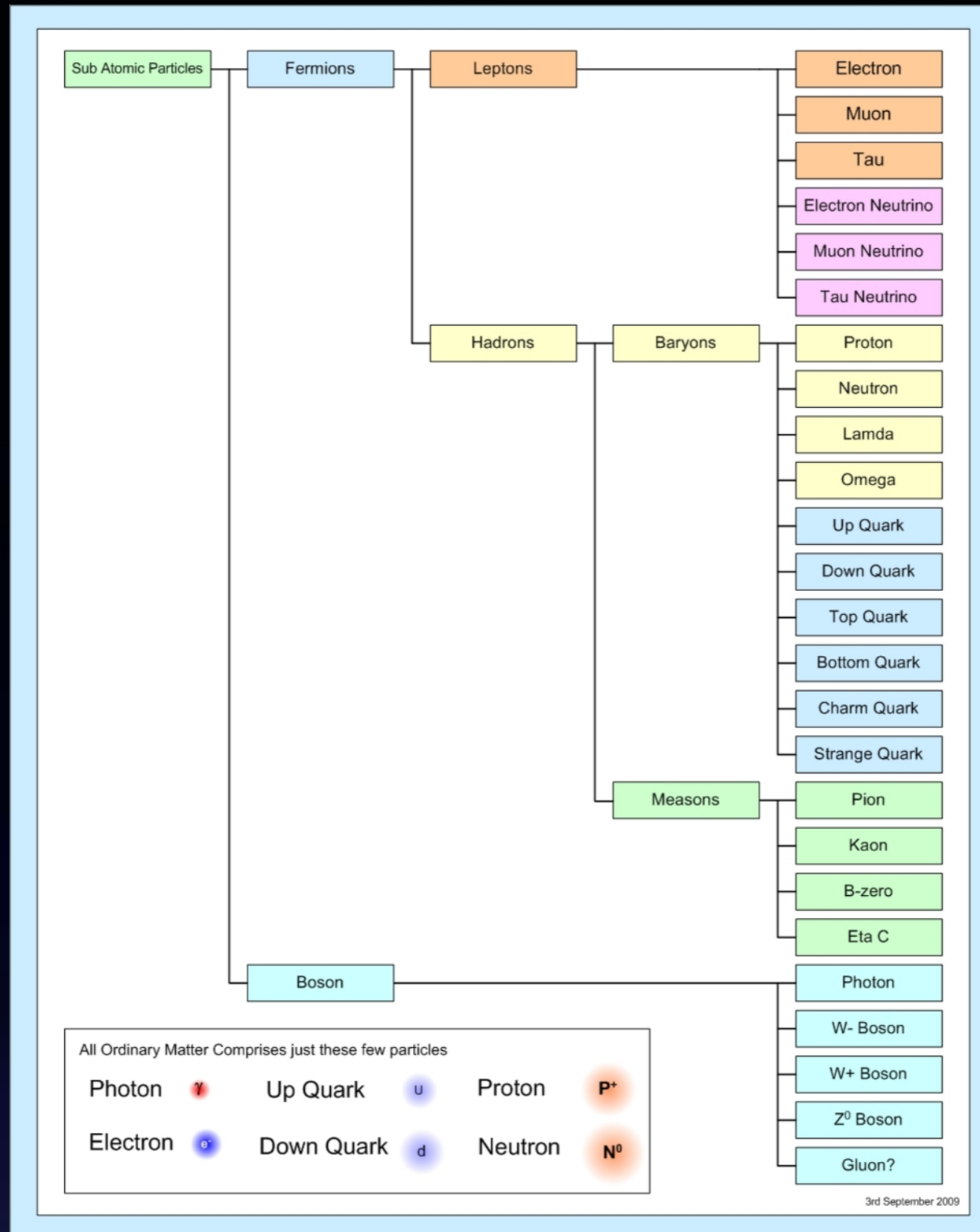
- Gravitációs hullámok

Az anyagi részecskék három családja (fermionok)

	I	II	III		
tömeg →	2,3 MeV/c ²	1,27 GeV/c ²	173 GeV/c ²	0	125 GeV/c ²
töltés →	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	$\frac{2}{3}$	0	0
spin →	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	0
név →	u-kvark	c-kvark	t-kvark	foton	Higgs-bozon
Kvarkok	4,8 MeV/c ²	95 MeV/c ²	4,2 GeV/c ²	0	
	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	$-\frac{1}{3}$	0	
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	
	d-kvark	s-kvark	b-kvark	gluon	
Leptonok	<2,2 eV/c ²	<0,17 MeV/c ²	<15,5 MeV/c ²	91,2 GeV/c ²	
	0	0	0	0	
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	
	elektron-neutrínó	müon-neutrínó	tau-neutrínó	Z-bozon	
	0,511 MeV/c ²	105,7 MeV/c ²	1,777 GeV/c ²	80,4 GeV/c ²	
	-1	-1	-1	± 1	
	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	
	elektron	müon	tau	W-bozon	

Bozonok (köölcsönhatások)

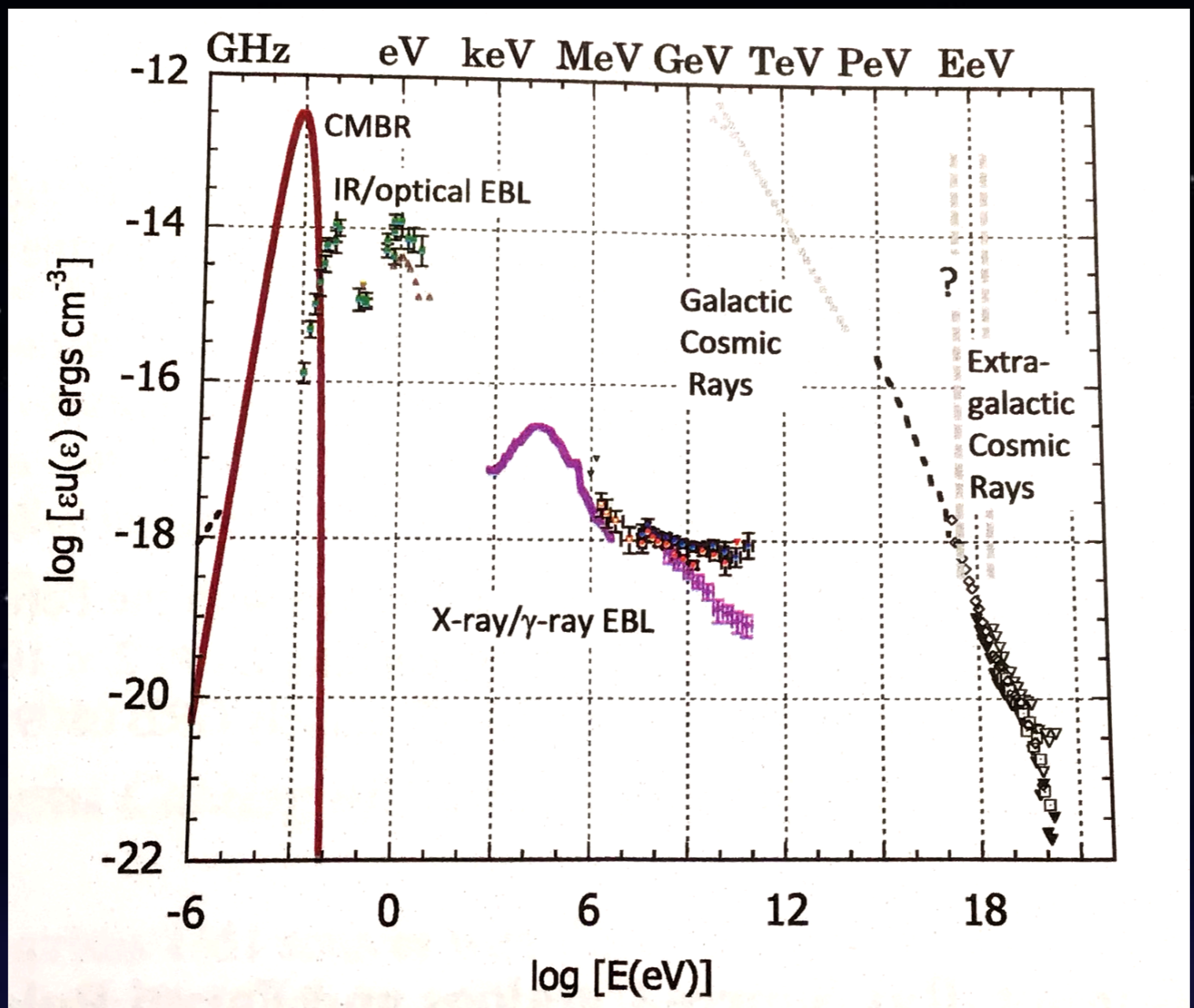
A részecskefizikai folyamatban **megmarad:**
 az **elektromos töltés**, a **barionszám**, a **leptonszám** és az **energia**.

Alapvető kölcsönhatások

- **Elektromágneses (EM) kölcsönhatás.**
Elektromosan töltött részecskék között ható erő (foton kisugárzás 10^{-16} s).
- **Erős kölcsönhatás.**
Összetartja a nukleonokat (protonok és neutronok) az atommagban (a magreakciók átlagos ideje 10^{-22} s).
- **Gyenge kölcsönhatás.**
Alapvető folyamata a béta-bomlás ($n \rightarrow p + e^- + \bar{\nu}_e$), ez a leglassabb az erős és az EM folyamatok között (10 perc). A neutrínók egyedül ebben vesznek részt.
- **Gravitációs kölcsönhatás.**
Tömeges részecskék között ható erő (Newtoni gravitációban).

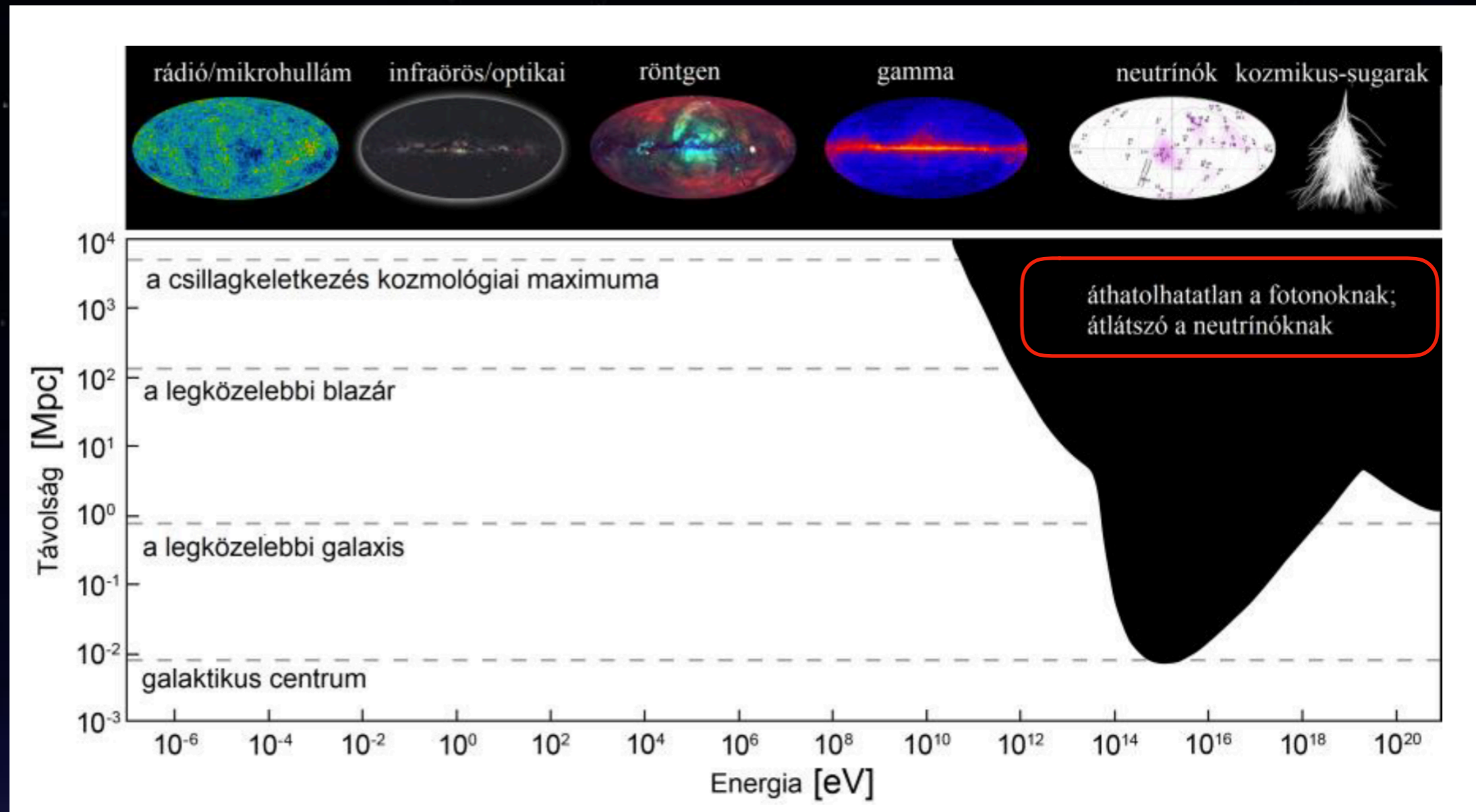

Az intergalaktikus tér energiasűrűsége a Föld közelében

$1\text{J} (1\text{N} \cdot 1\text{m}, 1\text{W} \cdot 1\text{s}, 1\text{C} \cdot 1\text{V}, 1\text{kg} \cdot 1\text{m}^2 \cdot 1\text{s}^{-2})$ energia
 $1\text{eV} = 1,602\ 176\ 487(40) \cdot 10^{-19} \text{ J}$
 $1\text{erg} = 10^{-7} \text{ J}$

A látható világegyetem távolsága

Az extragalaktikus eredetű, azaz a Galaxisunk határain túlról érkező hírvivők közül a neutrínókat észlelhetjük a világegyetem azon távoli szegleteiből is, amelyek mind a kozmikus sugarak, mind a fotonok számára átláthatatlan régiók - **a neutrínók a világegyetem legjobb szabaduló művészei.**

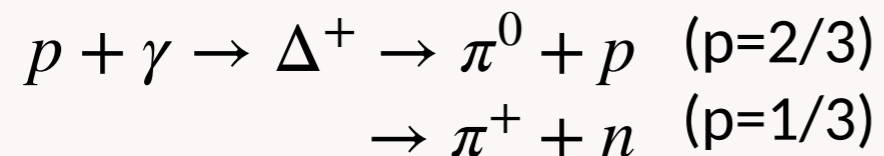
A neutrínó égbolt

- (Földi körülmények között részecskegyorsítóknban, atomreaktorokban, akár a Föld belsejében (geoneutrínók))
- Az égbolt felől (növekvő energia szerint):
  - **Kozmikus neutrínó háttér.** Komponensei a Primordiális háttér (“Big Bang” neutrínók, jelentősen lehűltek, $E \sim 10^{-4}$ eV) és a Diffúz Szupernóva háttér ($2,9\bar{\nu}_e / \text{cm}^2 / \text{s}$, 17,3 MeV felett).
  - Sztelláris neutrínók. Pár 10 MeV-nál kisebb energia. Főként nukleáris folyamatokban jönnek létre, pl. a Nap belsejében vagy robbanó szupernóvákban.
  - Kozmikus neutrínók. Pár 10 GeV és feletti energia. Kozmikus részecskegyorsítóknban, távoli források kozmikus sugarai által keltett mezonok bomlása során.
  - **Kozmogenikus neutrínók.** Pár 10 PeV felett az UHECR-ek és a KMHS kölcsönhatásában.

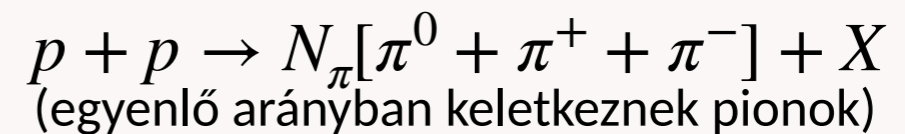
Kozmikus neutrínókat keltő csatornák

Relativisztikus energiájú hadronok kölcsönhatnak

... sugárzással

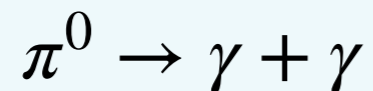

... anyaggal

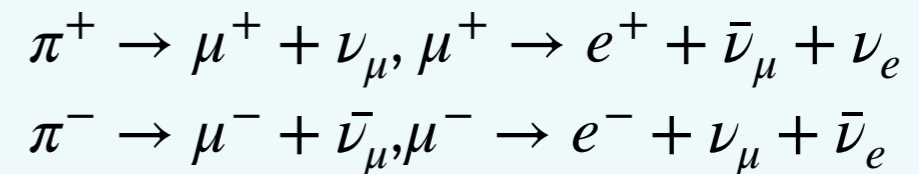
Feltétel, hogy a folyamatok tömegközépponti energiája fedezze a keletkező részecskéknek legalább a nyugalmi energiáját. Ehhez a protonoknak **gyorsulnia** kell (0.64c)

A semleges pionok
gamma fotonokká bomlanak

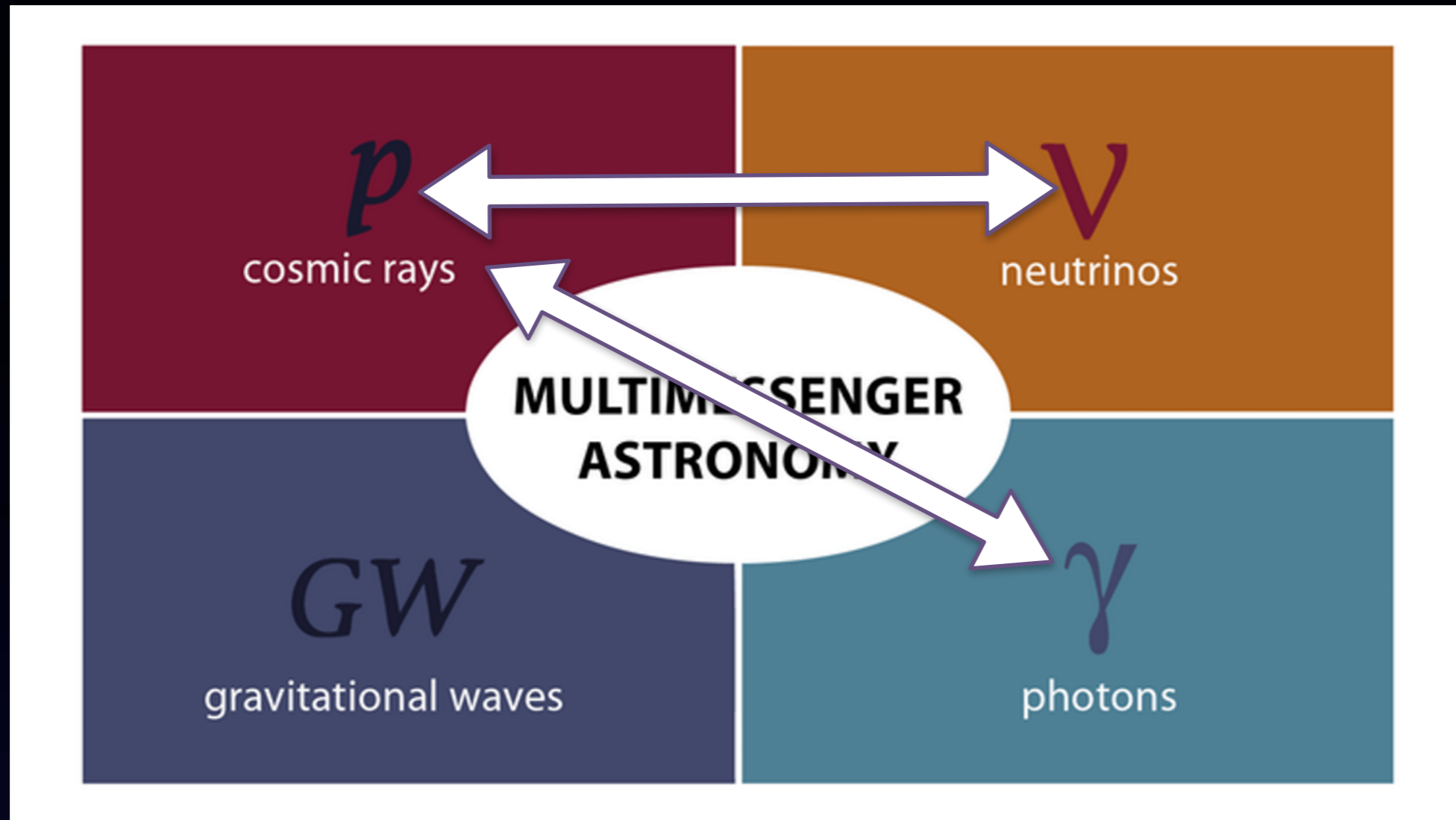

A töltött pionok

bomlásában neutrínók is keletkeznek

4 müonneutrínó, 2 elektronneutrínó

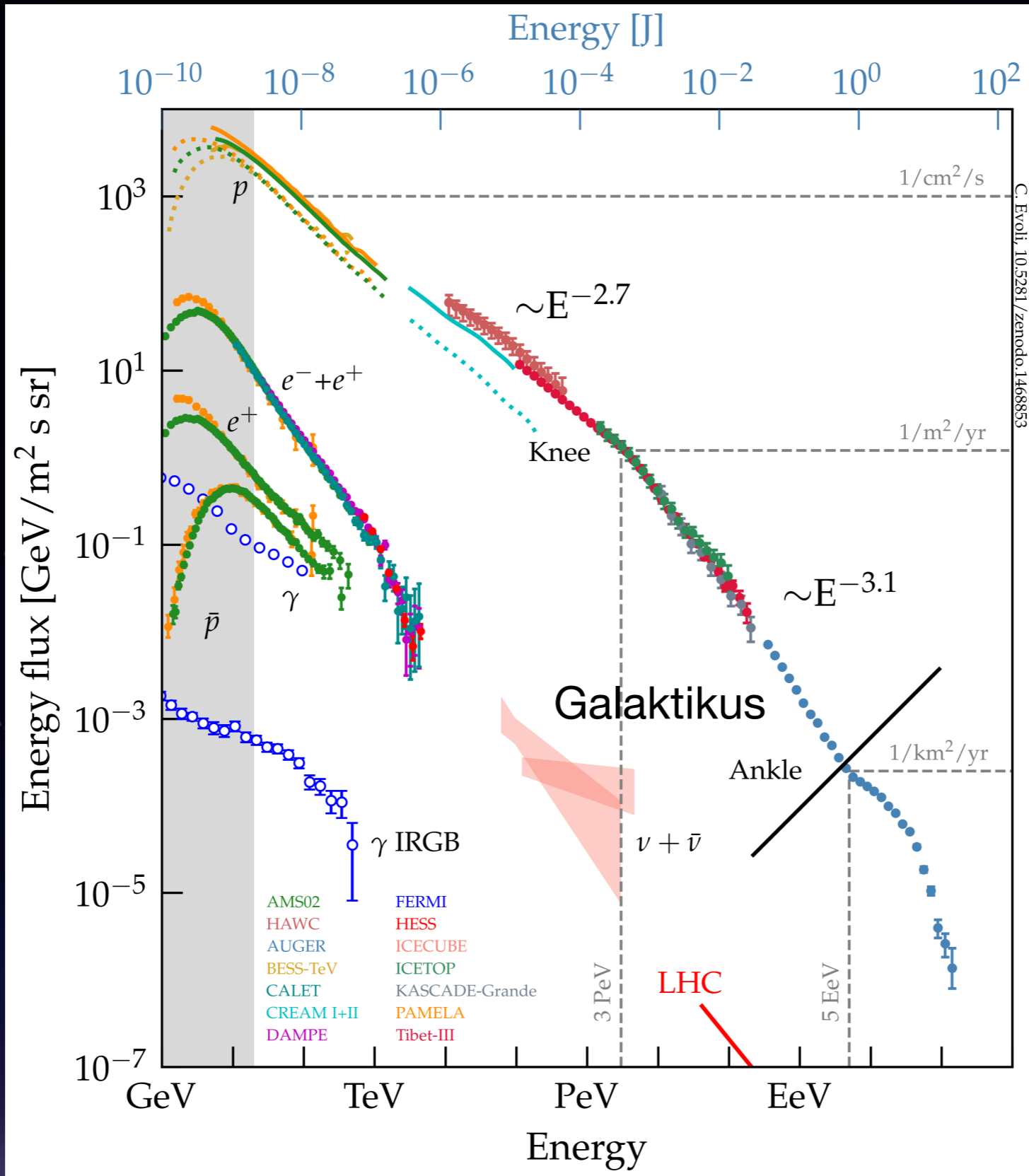

A nem-termális világegyetemben a kozmikus sugarak, gamma-fotonok és neutrínók eredete szorosan összefügg

Ultra-nagy energiájú kozmikus sugarak

“Ultra-high energy cosmic rays” (UHECR)

- Nagy energiájú ($>10^{18}$ eV) kozmikus sugarak (hadronok)
“Oh-my-God” részecske $(3,2\pm 0,9)\times 10^{20}$ eV, vagy 51 ± 14 J (1991.10.15., Fly's Eye kamera, Dugway Proving Ground, Utah, U.S.)
- Kicsi detektálási gyakoriság (1 részecske/1km²/100 év)
- Kölcsönhatnak a KMHS fotonjaival:
  - Bethe-Heitler féle párkeltés. $>5\times 10^{18}$ eV, $p + \gamma_{CMB} \rightarrow p + e^+ + e^-$
  - Δ^+ rezonancia. $>5\times 10^{19}$ eV, energiaspektrumukban a **Greisen-Zatsepin-Kuzmin** levágáshoz vezet
- A GZK horizont 5×10^{19} eV energián 50 Mpc ($z\sim 0.01$). A detektált UHECR-ek ezen horizonton belülről érkeznek, kozmikus értelemben fiatalok, forrásaik a Lokális Univerzumban találhatóak.

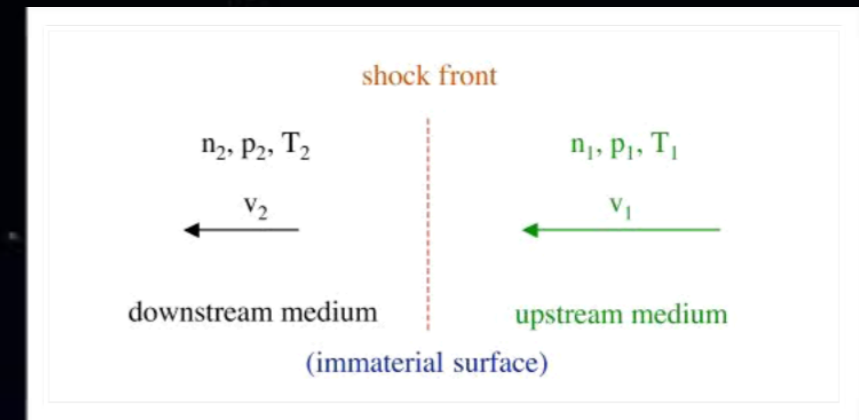

C. Evoli, 10.5281/zenodo.1468853

Gyorsítási folyamatok

- Diffúz lökeshullám általi gyorsítás, vagy elsőrendű Fermi gyorsítás.

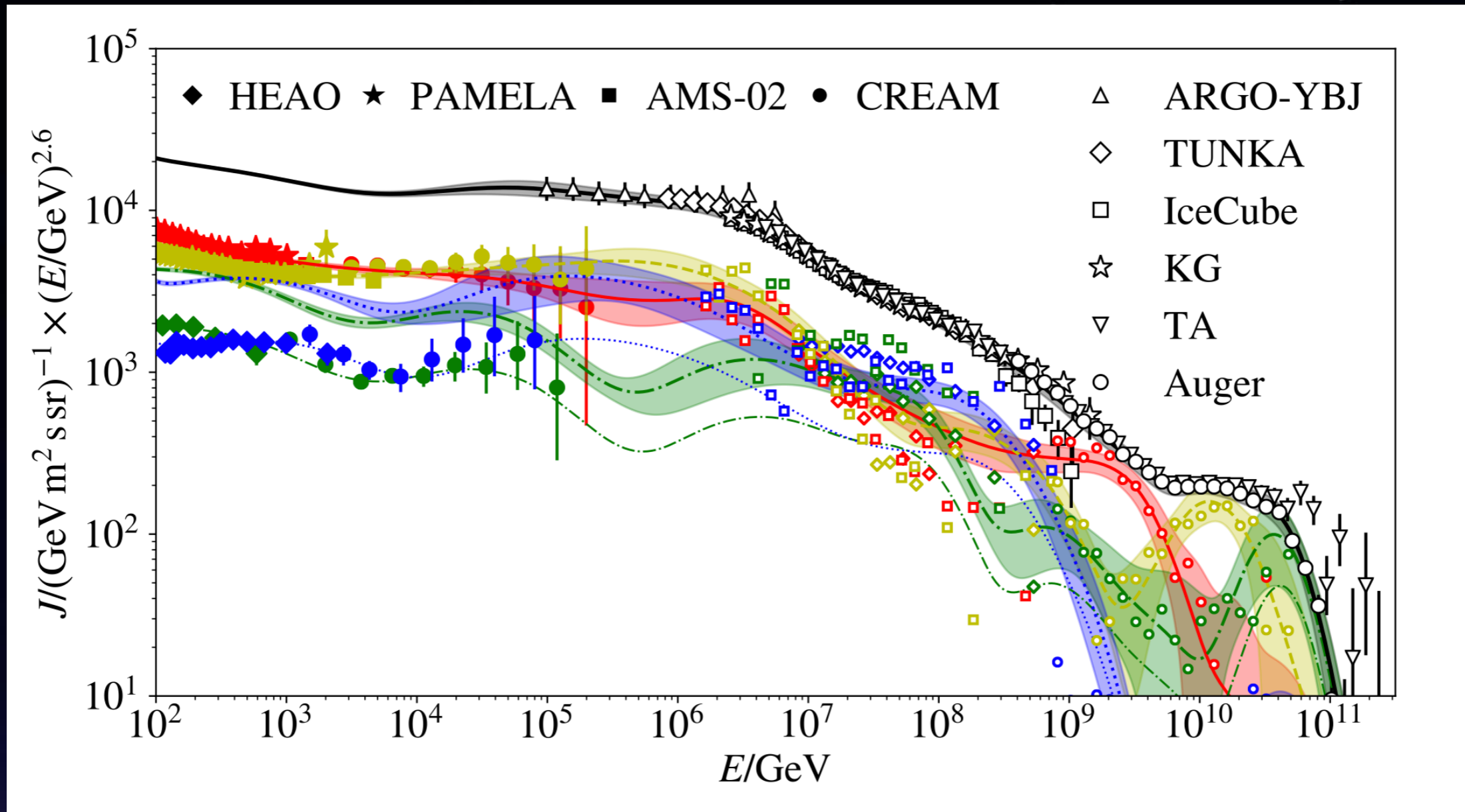
Galaxishalmazokat körbevevő burkokban, csillagontó galaxisok szeleiben, aktív galaxismagok („active galactic nuclei”, AGN) permanens és gamma-kitörések tranziens részecskenyalábjaiban, vagy árapály–szétszakítások részecskenyalábjaiban.

- “Espresso” modell. UHECR részecskék prekurzorai szupernóva maradványokban létrejött alacsonyabb energiájú kozmikus sugarak, amelyek AGN-ek relativisztikus nyalábja általi nyírási gyorsítással képesek elérni akár a 10^{20} eV energiát is.
- Elektromotoros erő hatására. Pl. pulzár és magnetár szelekben.

A megfigyelt kozmikus sugár spektrum

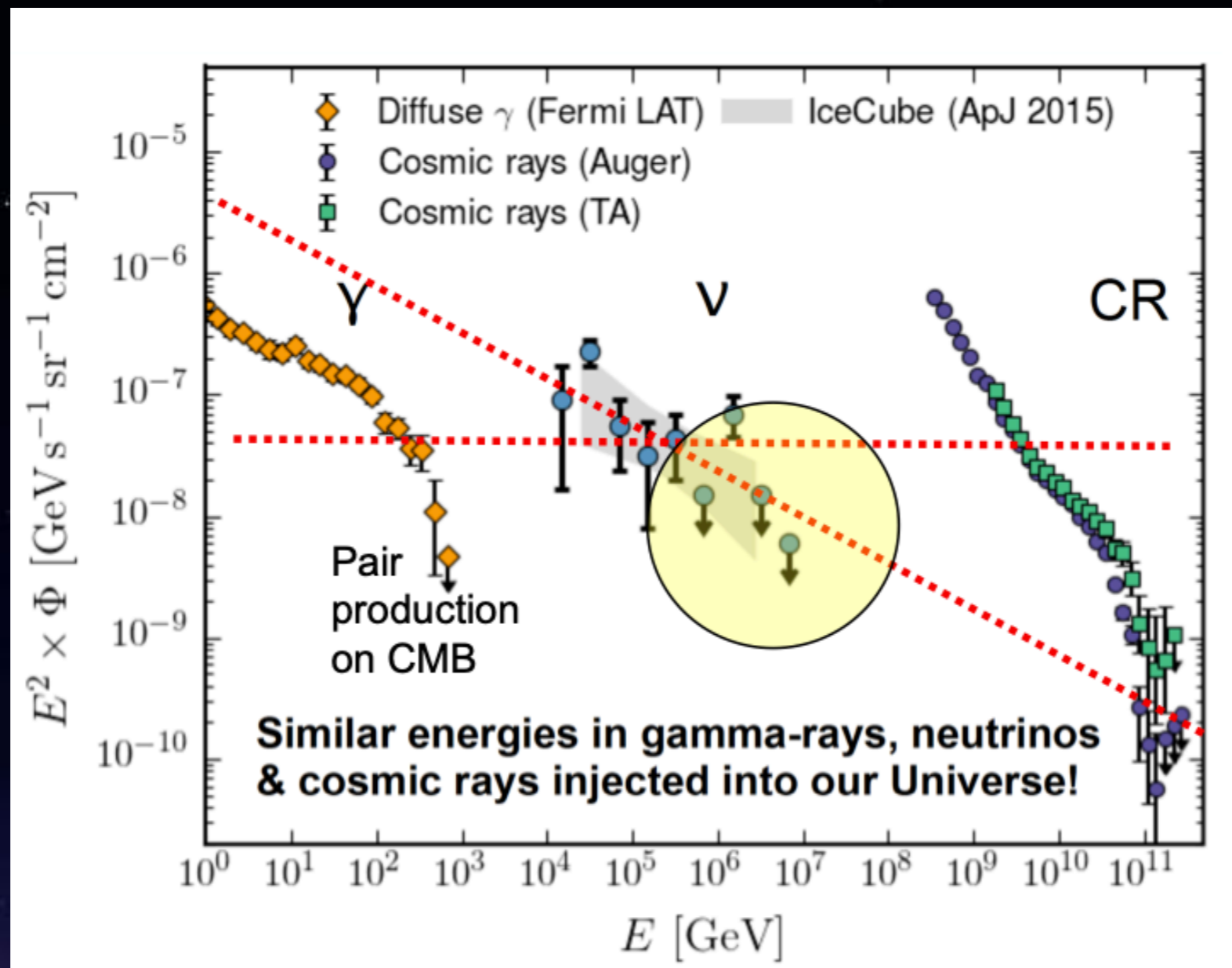

[Dembinski et al., 2017](#)

Teljes részecskefluxus

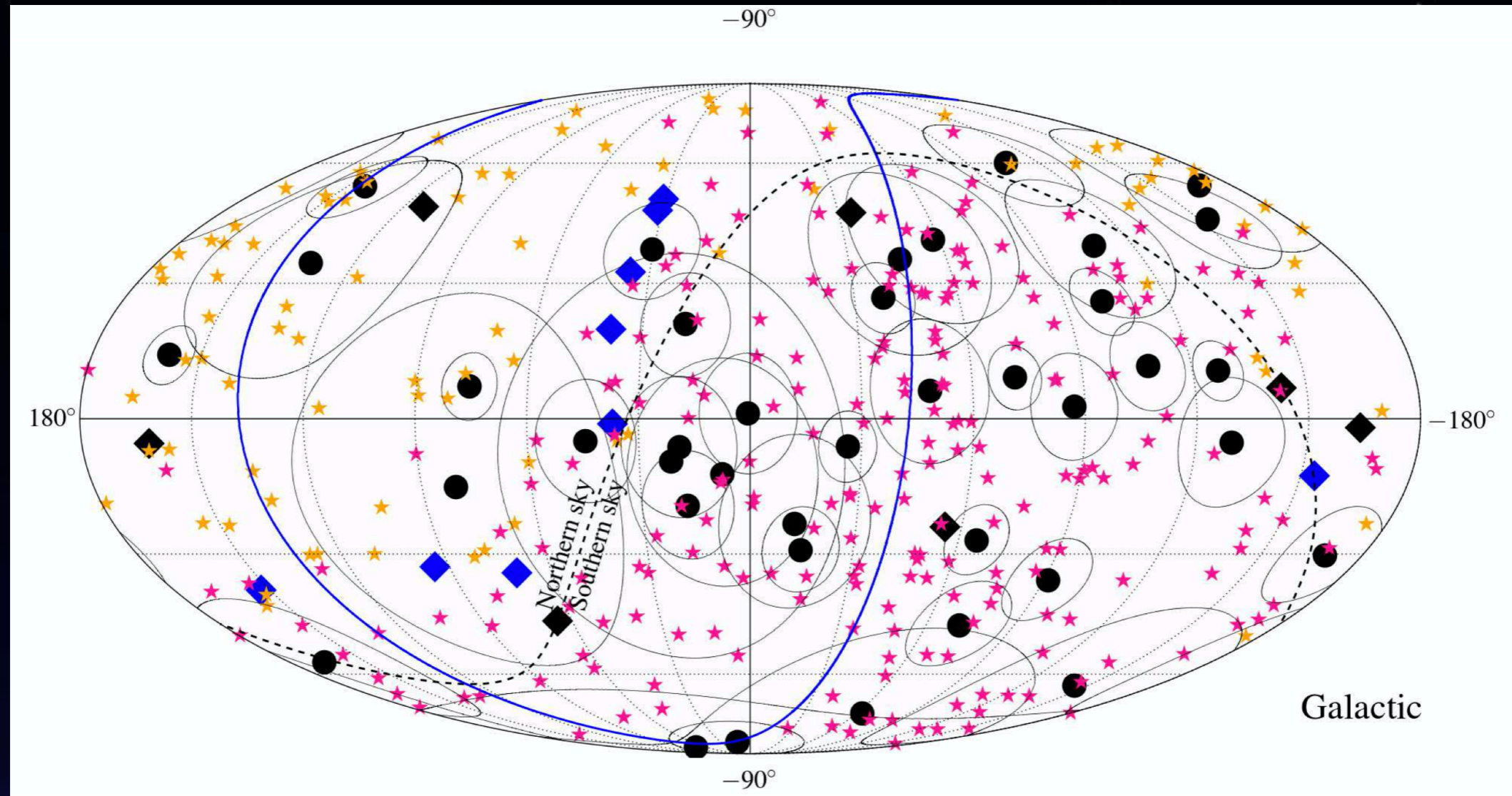
Proton fluxus, hélium csoport, oxigén csoport, vas csoport

Az észlelt neutrínó spektrum meredeksége hasonló az ...UHECR-ekéhez Waxman, Bahcall, Phys. Rev. D.,59 (1999) 023002 ... és a diffúz γ -sugarakéhoz Fermi-LAT, Astrophys. J. 799 (2015) 86

UHECR-ek és kozmikus neutrínók

(IceCube, Pierre Auger és Telescope Array Kollaborációk, 2016, JCAP, 01, 037)

○ IceCube shower neutrínó események

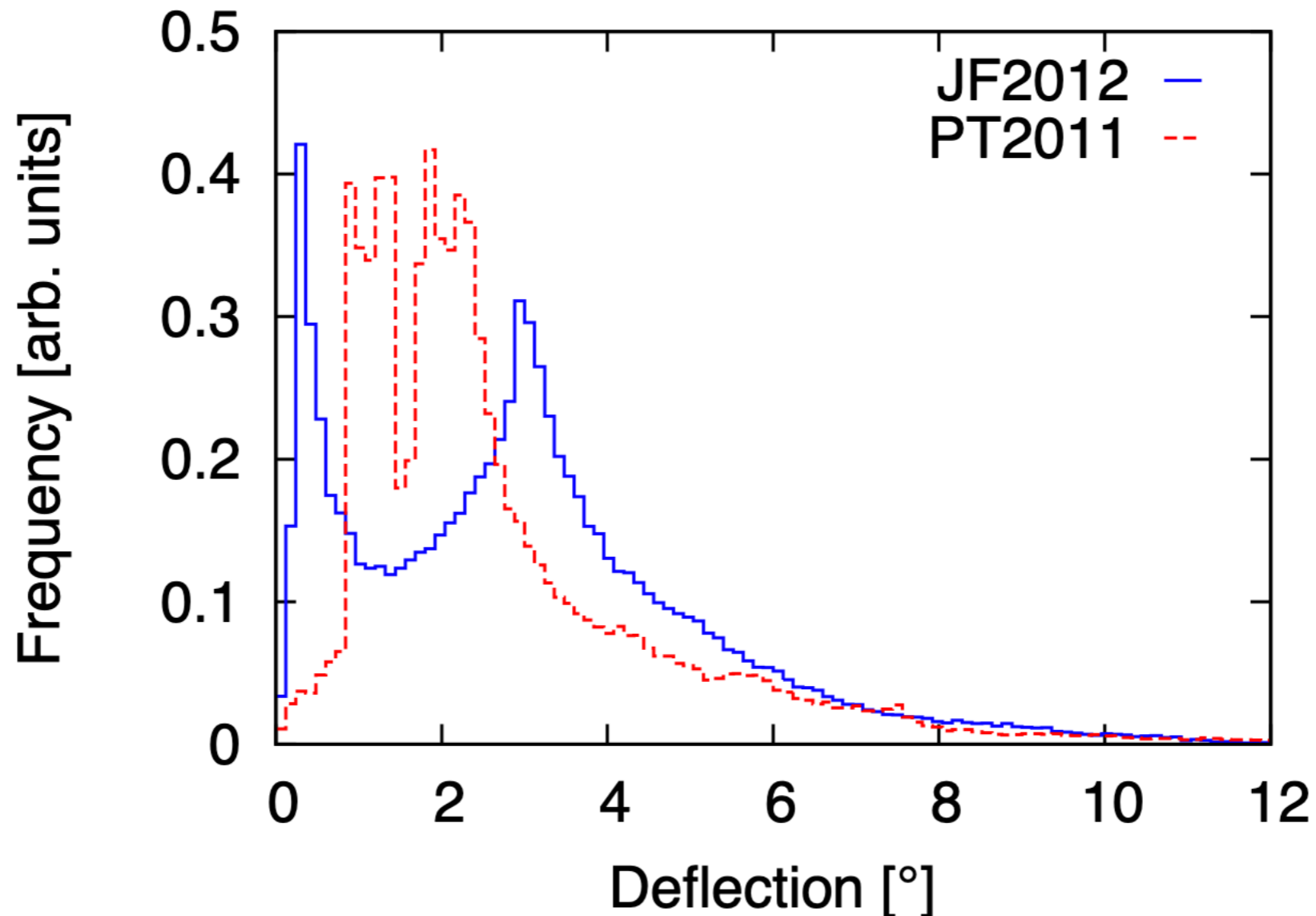
★ Pierre Auger UHECR-ek

◆ IceCube track neutrínó események

★ Telescope Array UHECR-ek

Az érkezési irányok közötti korreláció kisebb, mint ami a kapcsolat felfedezéséhez szükséges

- Az UHECR-eket igen nehéz irányok alapján forrásaikhoz kötni. Ennek oka egyrészt a GZK levágás, másrészt a
- Galaktikus és intergalaktikus mágneses terek általi eltérítés viszonylag nagy -> az UHECR-ek forrásaik körül halmozódnak (“clustering”)

Kozmikus sugár obszervatóriumok

Föld bázisú

- [Akeno Giant Air Shower Array](#)
- [Chicago Air Shower Array](#)
- [CHICOS](#)
- [CLOUD](#)
- [GAMMA](#)
- [GRAPES-3](#)
- [HAWC](#)
- [High Energy Stereoscopic System](#)
- [High Resolution Fly's Eye Cosmic Ray Detector](#)
- [HEGRA](#)
- [IceCube](#)
- [KASCADE](#)
- [MAGIC](#)
- [MARIACHI](#)
- [Milagro](#)
- [CRIPT](#)
- [NMDB](#)
- [Pierre Auger Observatory](#)
- [QuarkNet](#)
- [Spaceship Earth](#)
- [Telescope Array Project](#)
- [Tunka experiment](#)
- [VERITAS](#)
- [Washington Large Area Time Coincidence Array](#)

Világűr bázisú

- [PAMELA](#)
- [Alpha Magnetic Spectrometer](#)
- [ACE \(Advanced Composition Explorer\)](#)
- [Voyager 1](#) and [Voyager 2](#)
- [Cassini–Huygens](#)
- [HEAO 1, HEAO 2, HEAO 3](#)
- [Fermi Gamma-ray Space Telescope](#)
- [Solar and Heliospheric Observatory](#)
- [Interstellar Boundary Explorer](#)
- [Langton Ultimate Cosmic-Ray Intensity Detector](#)

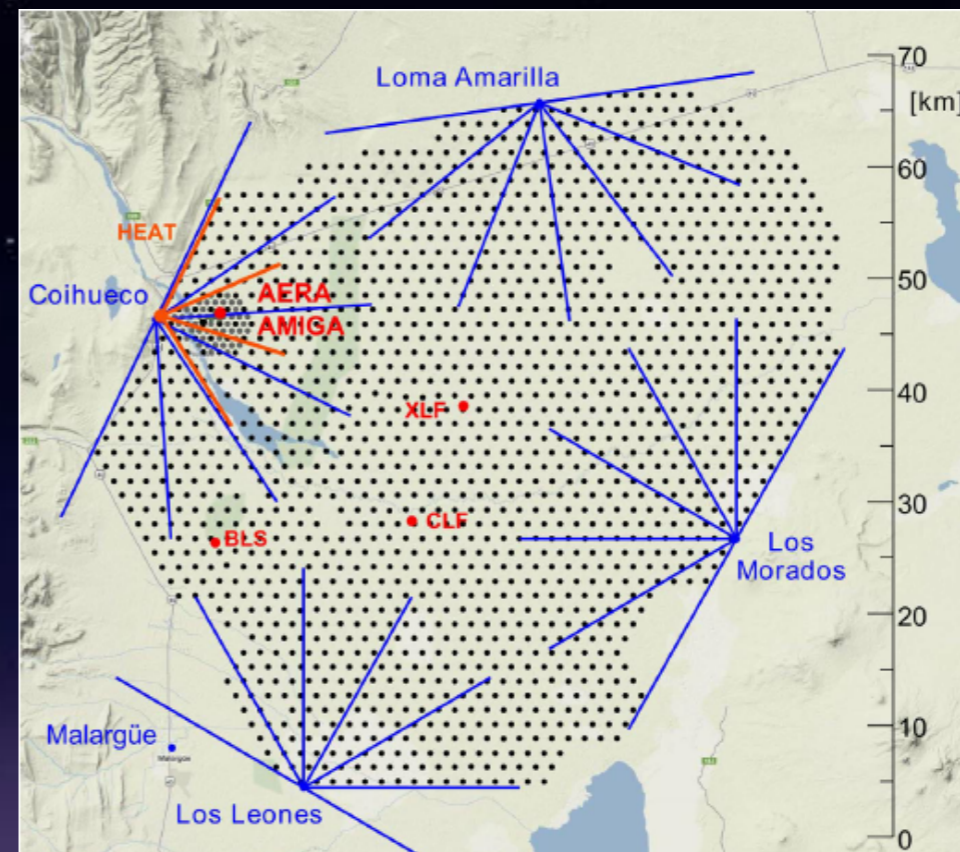
Ballonos

- [BESS](#)
- [Advanced Thin Ionization Calorimeter](#)
- [TRACER \(cosmic ray detector\)](#)
- [TIGER](#)
- [Cosmic Ray Energetics and Mass \(CREAM\)](#)
- [PERDaix](#)
- [HEAT \(High Energy Antimatter Telescope\)](#)

Több gamma-sugár obszervatórium is található a felsorolásban, mivel ezek képesek a kozmikus sugarak által keltett gamma fotonokat, s mintegy indirekt módon a kozmikus sugarakat is észlelni.

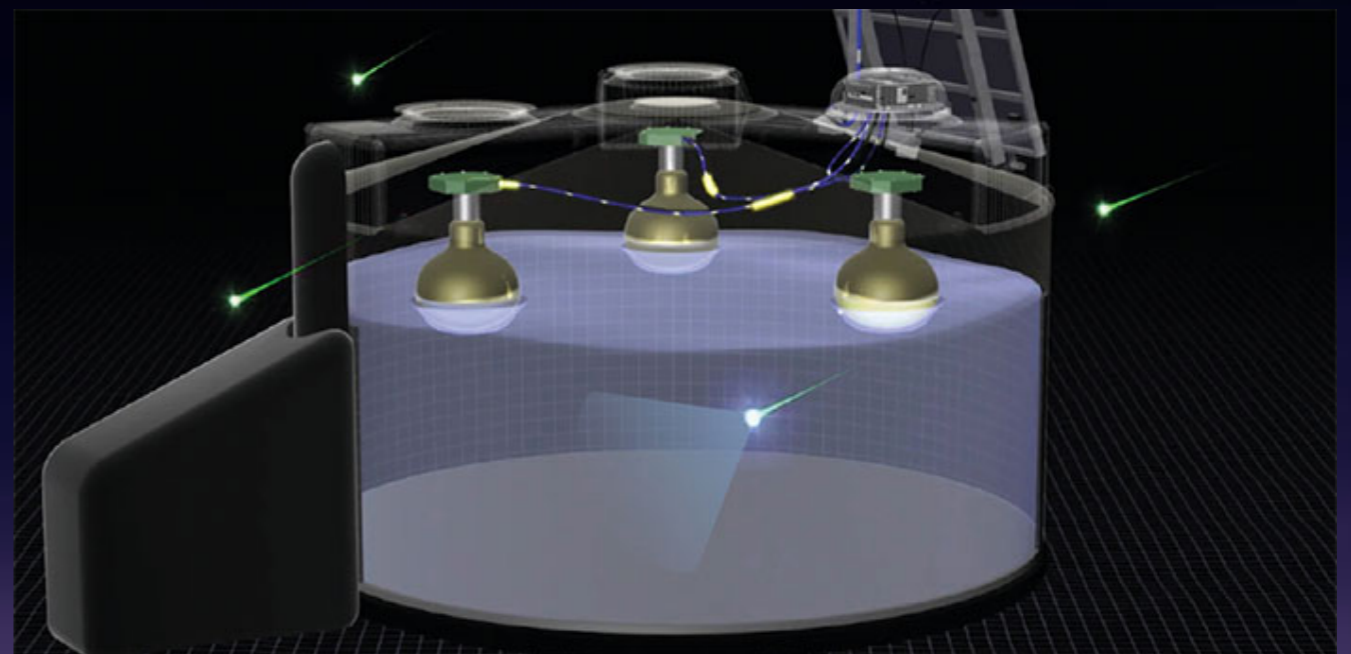
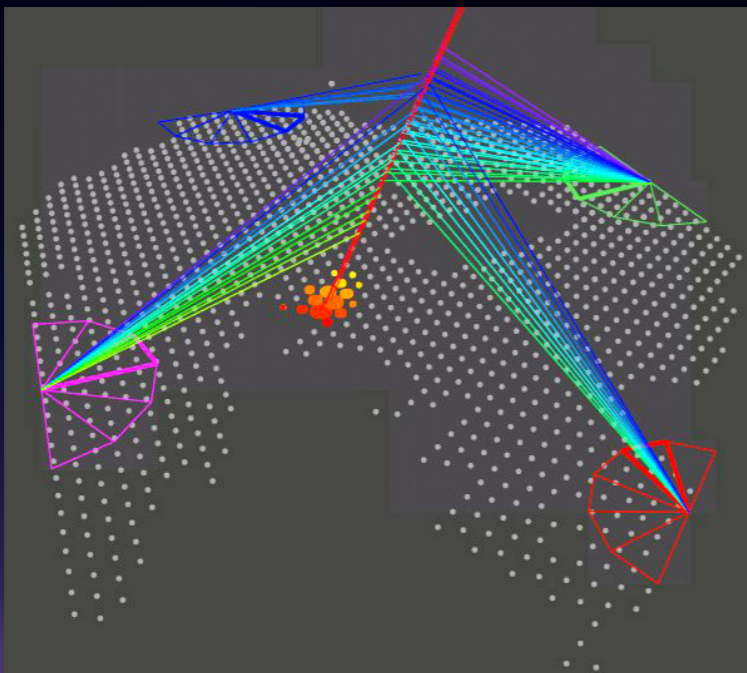
Pierre Auger Obszervatórium

- A legnagyobb energiájú kozmikus sugarak észlelésére építették (ultra-high-energy cosmic rays, UHECRs)
- Két észlelési technikát ötvöz
Felzíni Detektor: Cserenkov sugárzást mérnek
Fluoreszcencia Detektor: fluoreszcens felvillanásokat fotóznak

Felszíni Detektor

- Beérkező UHECR részecskék részecskezapotot indukálnak és a felszíni detektor vízzel töltött tárolóiba csapódnak
- Cserenkov -sugárzást mér, fotoelektron-sokszorozókkal
- 1 detektáláshoz 1 évszázad 1 km²-en (GZK levágás, sokat várunk vagy nagy felületen helyezünk el detektorokat)
- A Felszíni Detektor 1660m db egymástól 1500m-re levő, egyenként 12 m³ térfogatú tartályból áll, 3000 km²-en

Felszíni Detektor

- Beér...
- felszí...
- Cseré...
- 1 det...
- vagy...
- A Fel...
- 12 m...

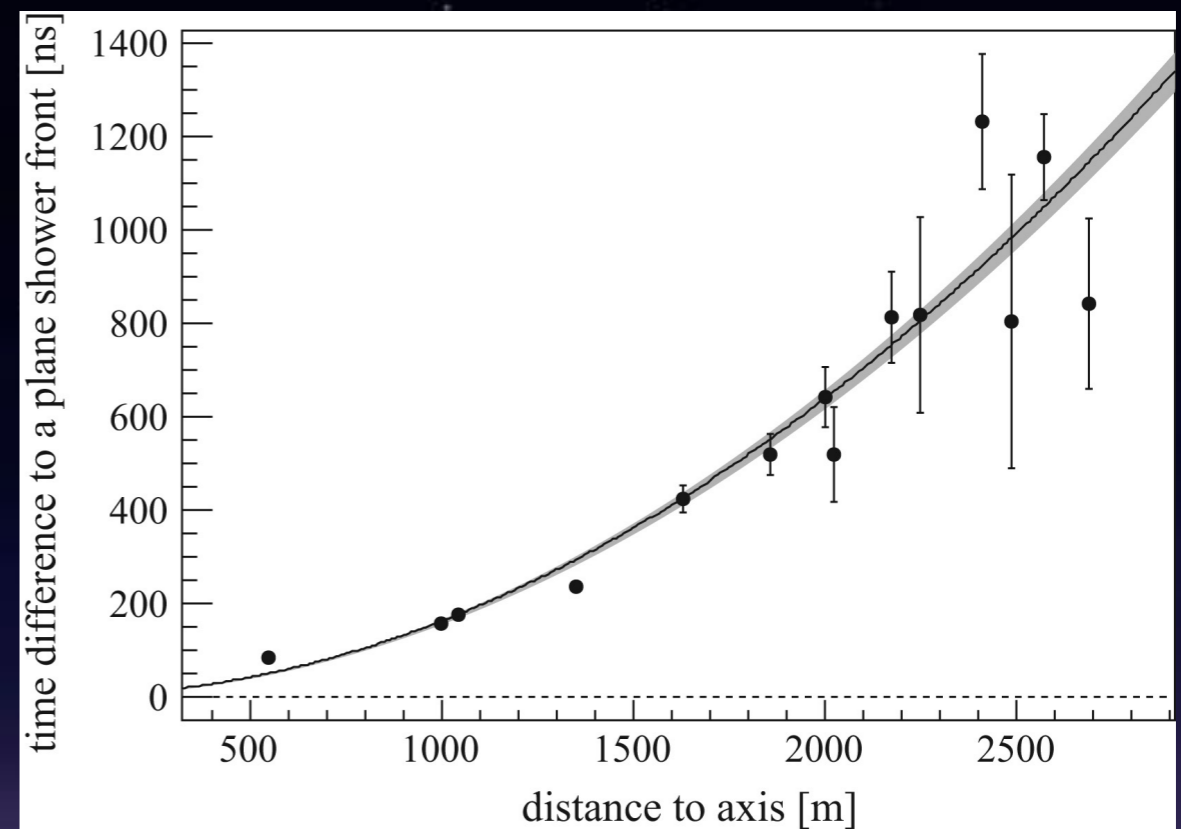
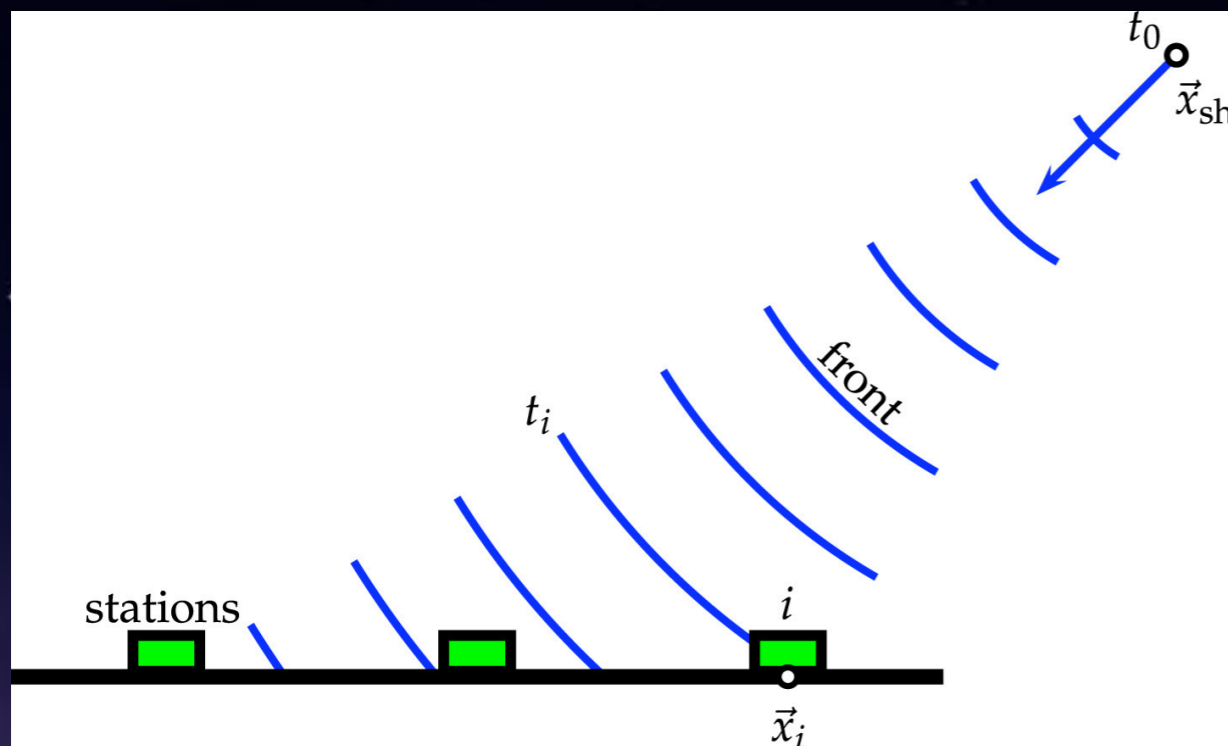

ként

- Longitudinális zápor részecskéinek beérkezési ideje
- Tárolók közötti távolság miatt időkéésés az elsőként jelző tárolóhoz képest
- Időmérés és trigonometria, azonosítható a beérkező elsődleges részecske, a kozmikus sugár iránya

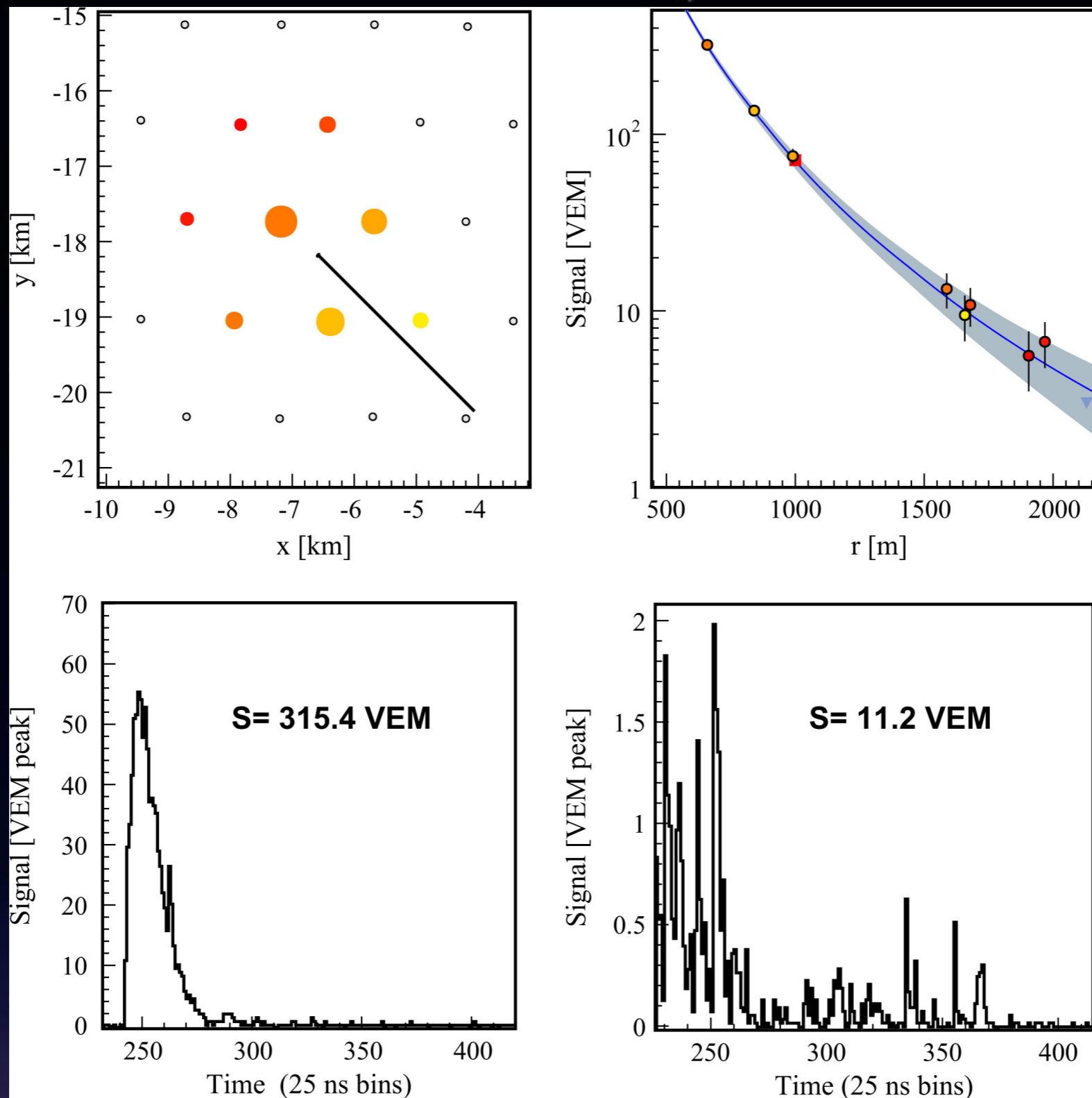

Fig. 17. Event 13357690: a typical vertical event of about 3×10^{19} eV. Top left: The array seen from above with the 8 triggered stations. Top right: The fit to the lateral distribution function (LDF) for this shower of zenith angle 28° . Bottom: The FADC traces from 2 detectors at distances of 650 and 1780 m from the shower core. The signal sizes are in units of VEM.

Az iránymeghatározás pontossága

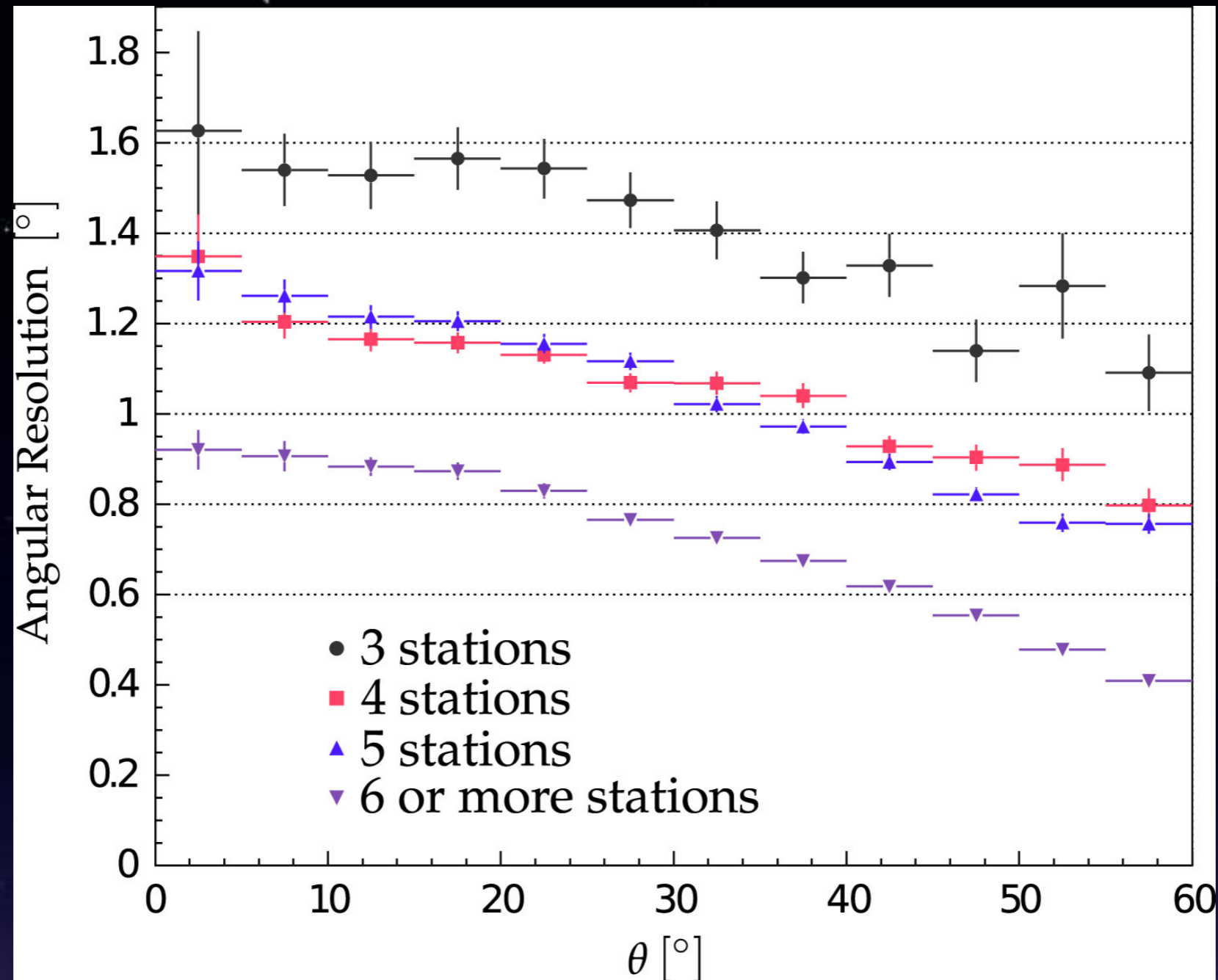
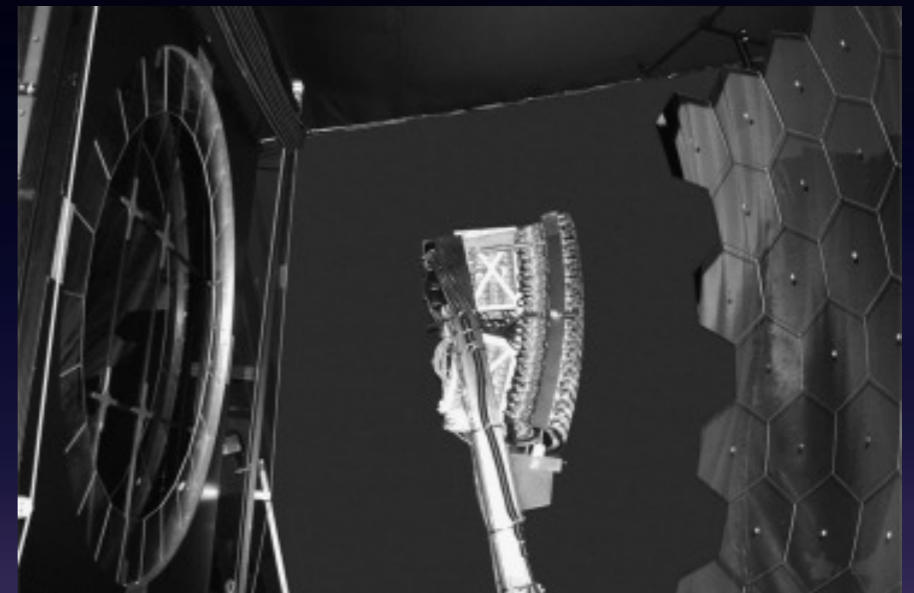
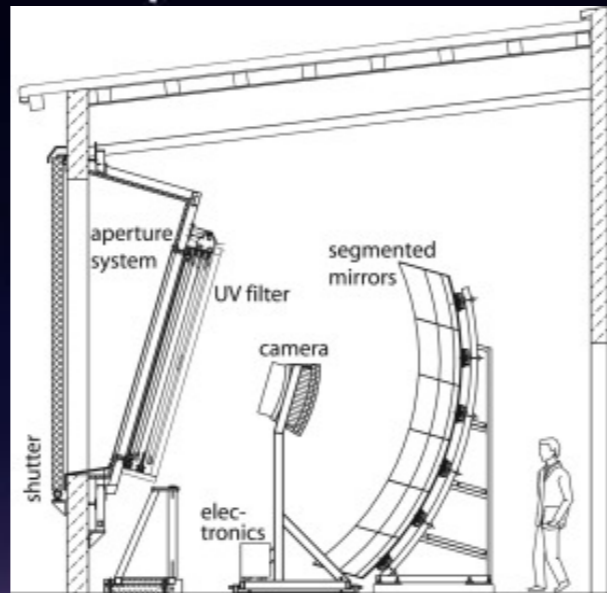
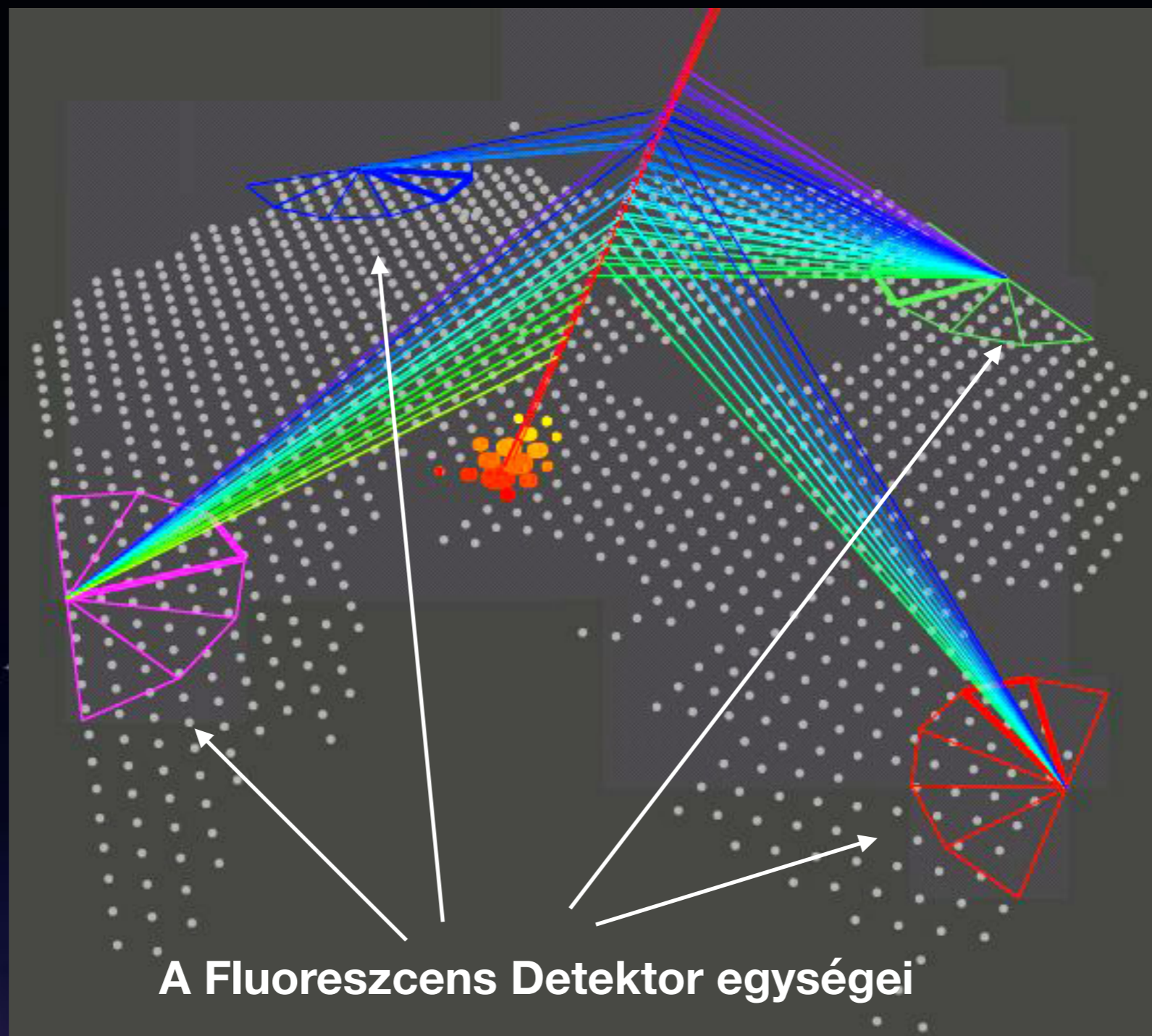

Fig. 39. Angular resolution as a function of the zenith angle θ for events with an energy above 3 EeV, and for various station multiplicities

Fluoreszcens detektor

- Az UHECR által létrehozott részecskezápör fluoreszcens fényt sugároz, ennek mennyiségét méri a Fluoreszcens Detektor
- 4 egységben elhelyezett, összesen 27 db teleszkóp, $30^\circ \times 30^\circ$ látómező, 80x80 cm-es felületű kamerák
- A kamerák minden 10. milliomod másodpercben felvételt készítenek, nagy FPS-ű film, ezen keresik a fluoreszcens felvillanásokat

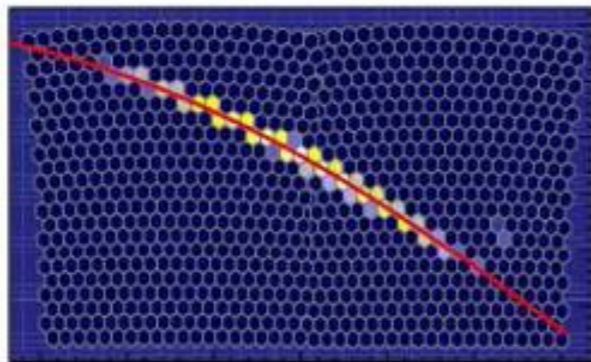
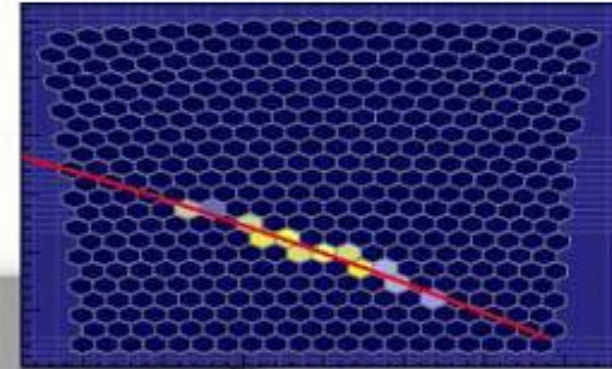

A Fluoreszcens Detektor egységei

2007 májusa (nem a végleges állapot)

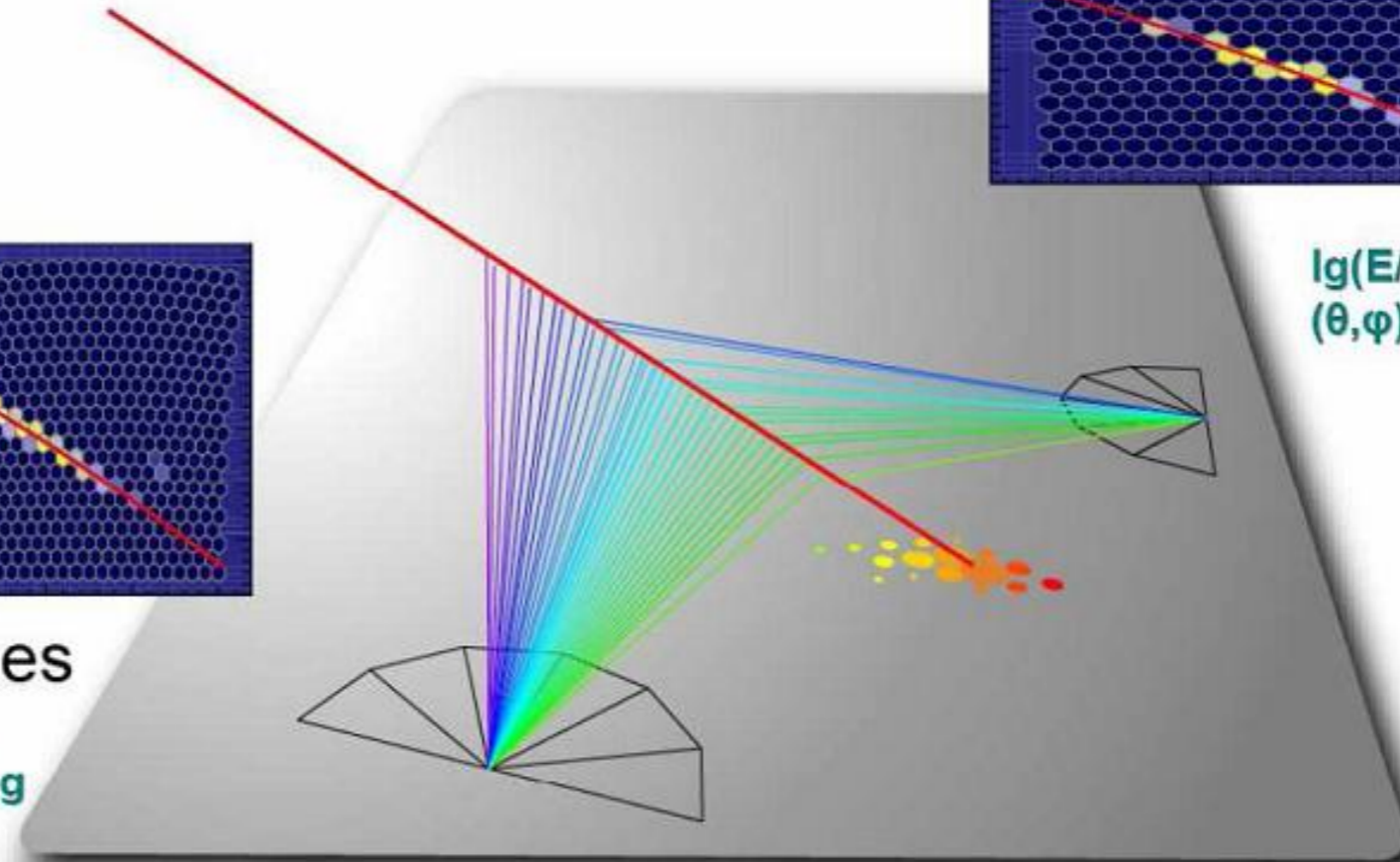
Event: 1364365

Los Morados

Los Leones

$\lg(E/eV) \sim 19.3$
 $(\theta, \varphi) = (63.7, 148.3)$ deg

$\lg(E/eV) \sim 19.2$
 $(\theta, \varphi) = (63.7, 148.4)$ deg

SD array: $\lg(E/eV) \sim 19.1$
 $(\theta, \varphi) = (63.3, 148.9)$ deg

Nagy energiájú γ -fotonok

Tipikus nagy energiás EM detektorok

	Wavelength	Energy	Detector
ultra-high energy gamma-rays		$>10^8$ MeV	cloud chamber
very high energy gamma-rays		10^4 - 10^8 MeV	Cherenkov counter
high energy gamma-rays		30 - 10^4 MeV	spark chamber
medium energy gamma-rays		10 - 30 MeV	
low energy gamma-rays		1 - 10 MeV	scintillator
soft gamma-rays		0.1 - 10 MeV	
hard X-rays	0.01 - 0.1 nm	10 - 100 keV	
soft X-rays	0.1 - 10 nm	0.1 - 10 keV	proportional counter
UV	10 - 380 nm		photoplate, PM-tube, CCD

Nagyon nagy energiájú gamma fotonok

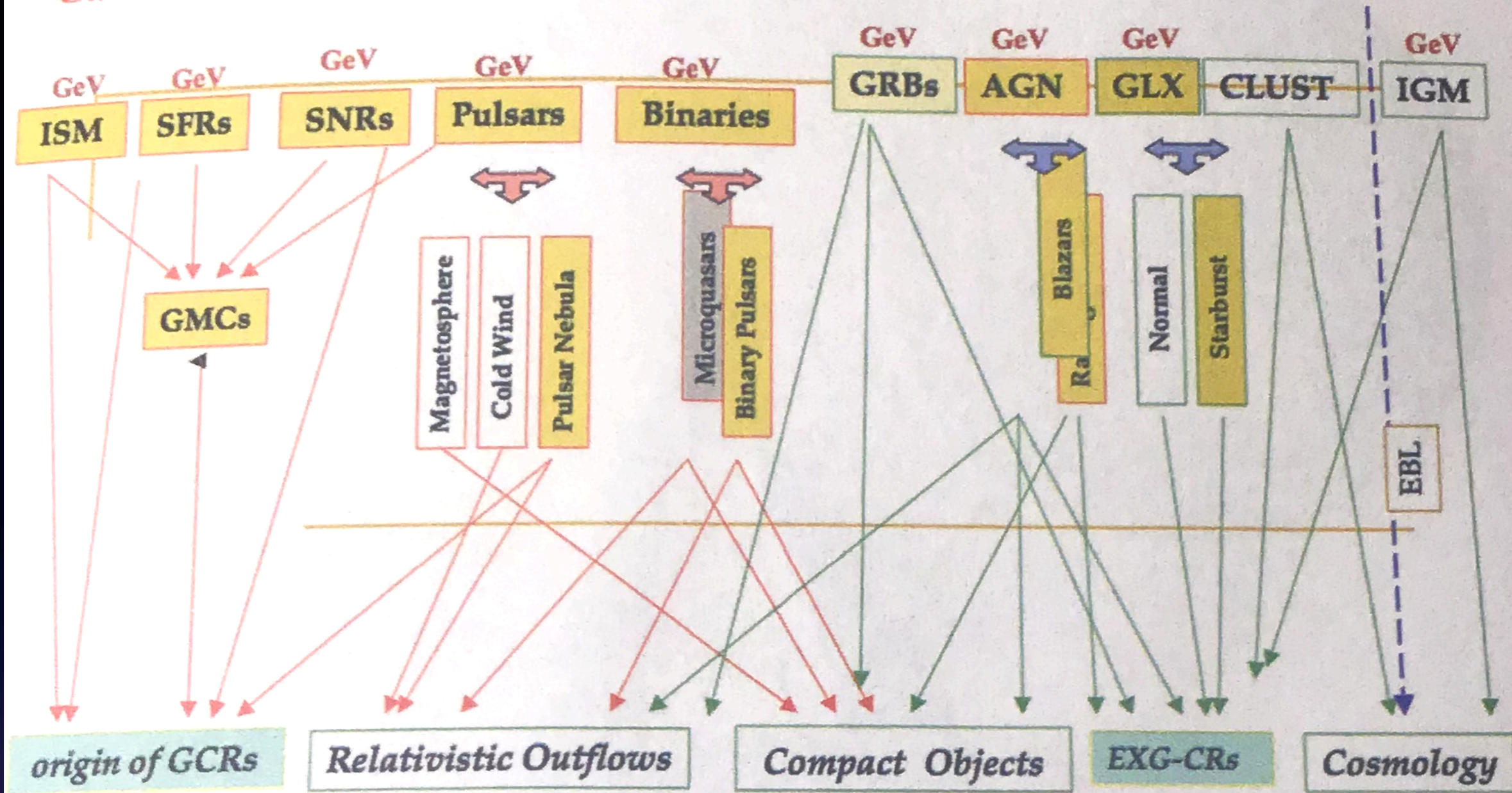
- Energia 100 GeV felett
- Bremsstrahlung vagy fékezési sugárzás. Töltéssel rendelkező részecske lassulása közben megfelelő, amikor azt másik, szintén töltéssel rendelkező részecske letéríti pályájáról.
- π^0 bomlása. $\pi^0 \rightarrow \gamma + \gamma$
- Inverz Compton szórás. Nagy energiájú, ultrarelativisztikus elektronok ütköznek alacsonyabb energiájú fotonokkal, amelyek energiája megnő, tipikusan a röntgen vagy gamma tartományba szóródik fel.
- Extrém gyorsítóknál szinkrotron sugárzás (e^- és p^+ is)
- Extrém mágnesezettségű közegekben magnetobremstrahlung

Potential Gamma Ray Sources

Galactic

Extragalactic

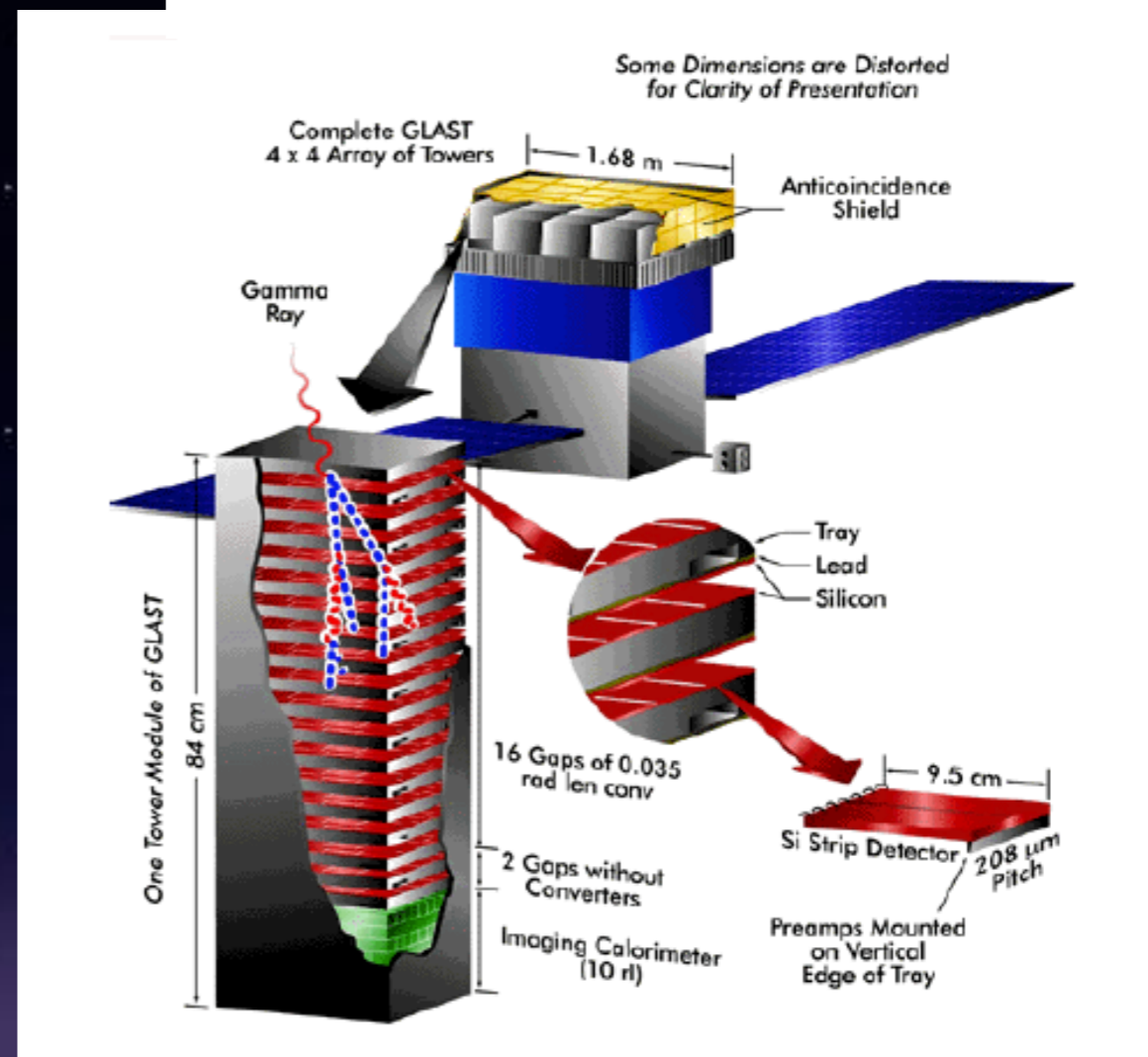
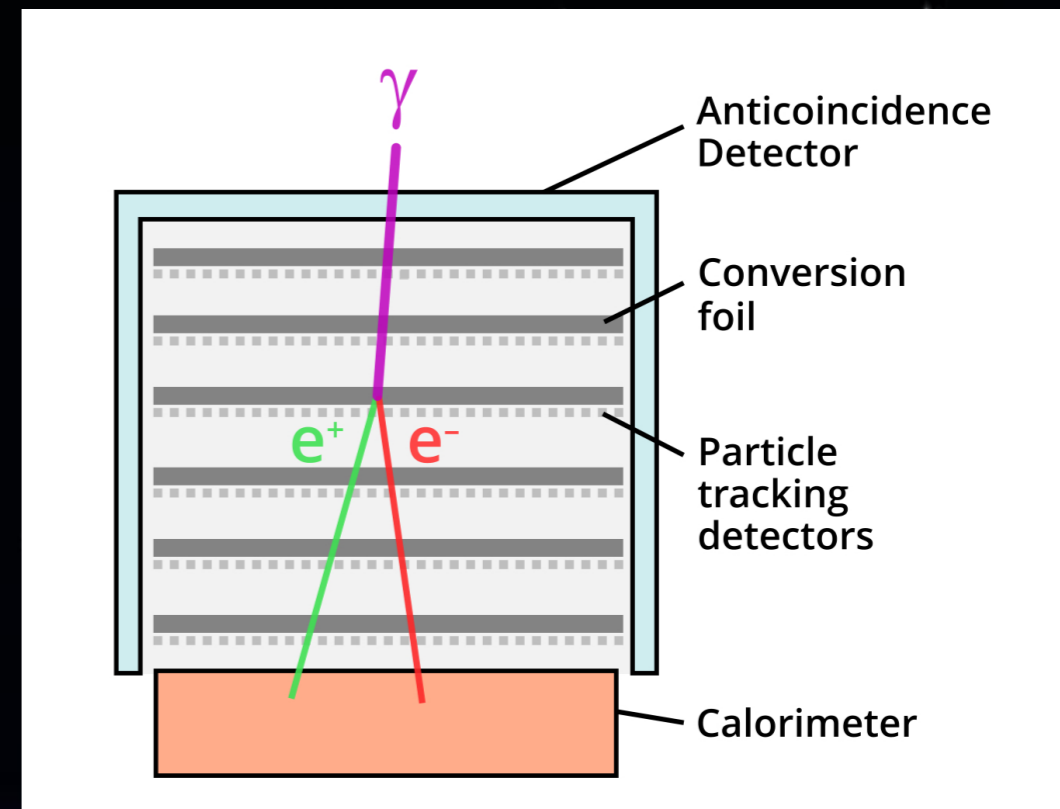

Fermi Gamma-sugár Űrteleszkóp

- Korábban GLAST. 2008 július 11-én állították pályára, aminek Földfelszín feletti magassága átlagosan 530 km
- Párkonverziós detektor
- Műszerei: **Large Area Telescope** (LAT, 20MeV-300GeV), Gamma-ray Burst Monitor (GBM, 10keV-20MeV)
- Survey üzemmódban működik, 2 szteradián a látómezeje
- Kb 3 óra alatt nézi végig a teljes égboltot, fényesebb gamma források esetén 1 szögperc a pozíció azonosítás pontossága

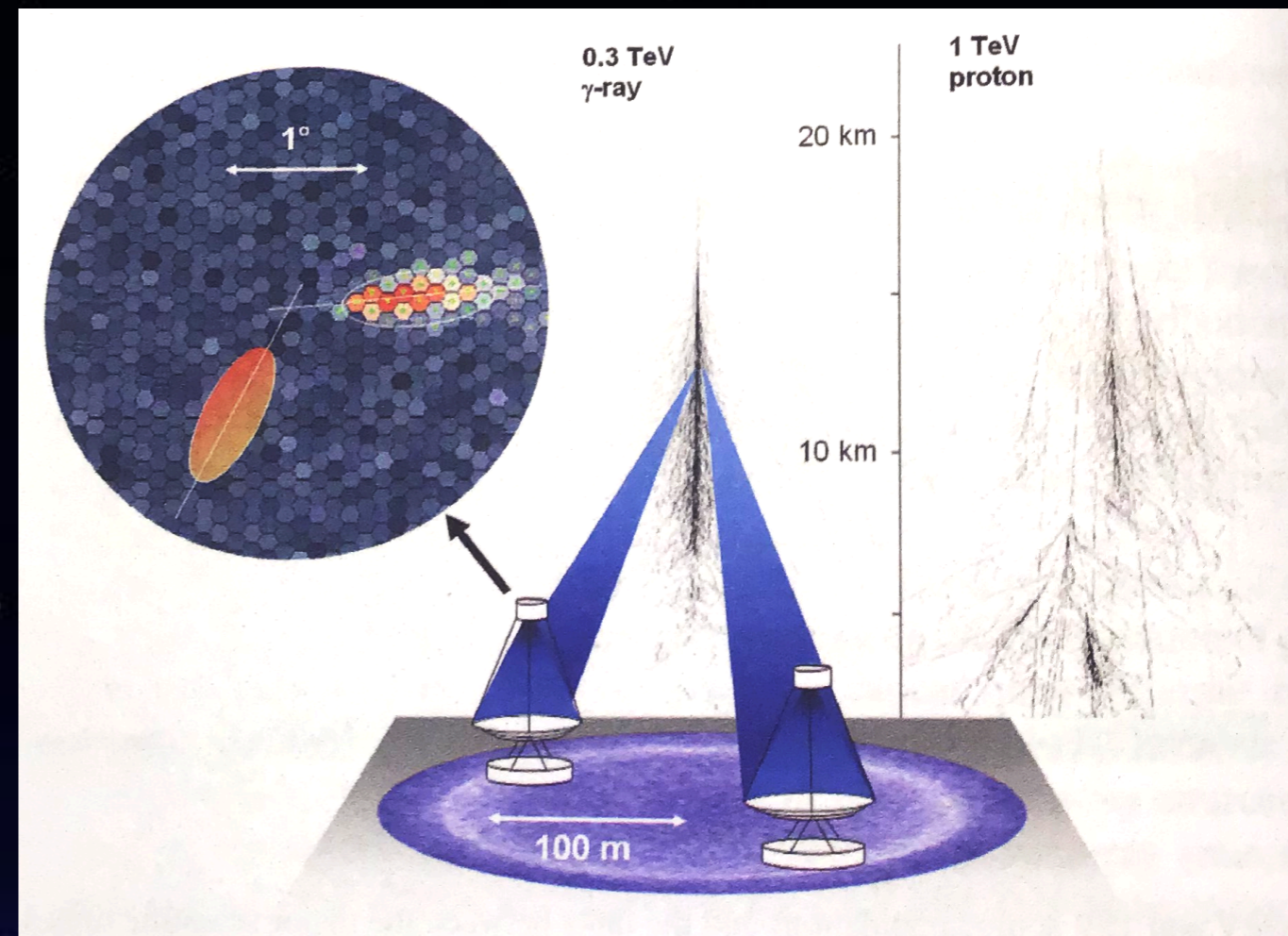

- A gamma fotonok 4x4 **tracker egység**be csapódnak, ami volfrám konverziós fóliák és szilícium félvezető lemezek sorozata.
- A gamma fotonok energiája pozitron elektron párokká alakul a konverziós fóliákban, és a félvezetőkben nyomot hagynak (érkezési irány meghatározása).
- Az elektron és pozitron párok a **kaloriméter egység**ben levő cézium-jodid szcintillátor kristályokba csapódva fékeződnek le, energiájuk tárolódik, majd fotonok formájában kisugárzódik (energia/idő meghatározása).
- A plastik szcintillátor **anti-koincidencia detektor** a kozmikus sugarakból és a Föld albedójából származó, igen erős háttér töltött részecskéit szűri ki.
- **Adatgyűjtő rendszer**, a Fermi “agya”

A Leképező Léggöri Cserenkov Technika

- A beérkező nagy energiájú gamma foton kölcsönhat a felső légkörrel, másodlagos részecskék záporához vezetve
- A zápor részecskéi az légkör alsóbb rétegeiben veszítik energiájukat, miközben (kékes) Cserenkov fényt bocsátanak ki
- A Cserenkov fény az elsődleges részecske beérkezési iránya körül beamelt (ún. Cherenkov pool)
- Egy 1 TeV gamma foton keltette eseményből 100 foton/m² számú másodlagos foton ér Földet, elegendően nagy effektív felületű teleszkópot kell építeni
- Iránymeghatározás miatt (is) több teleszkóp rendszere
- A távcsövek leképezik a beérkező Cserenkov “pool”-t

A Leképező Légköri Cserenkov Technika

- A k...
- kö...
- rés...
- A z...
- rétt...
- (ké...
- A C...
- be...
- Ch...
- Eg...
- es...
- má...

Az **IAC** (Imaging Atmospheric Cherenkov Technique) hálózatok **pontszerű**, vagy kevésbé kiterjedt, **ismert égi koordinátájú források** megfigyelését teszik lehetővé gamma tartományban.

Az **EAS** (Extensive Shower Technique) rendszerek a másodlagos részecskezápörök **direkt regisztrálásán** alapulnak, szcintillátorok, vagy víz Cserenkov detektorok által (pl HAWK, vagy LHAASO), ez alkalmas **kiterjedtebb források** gamma tartománybeli megfigyelésére (pl Tejútrendszer központja).

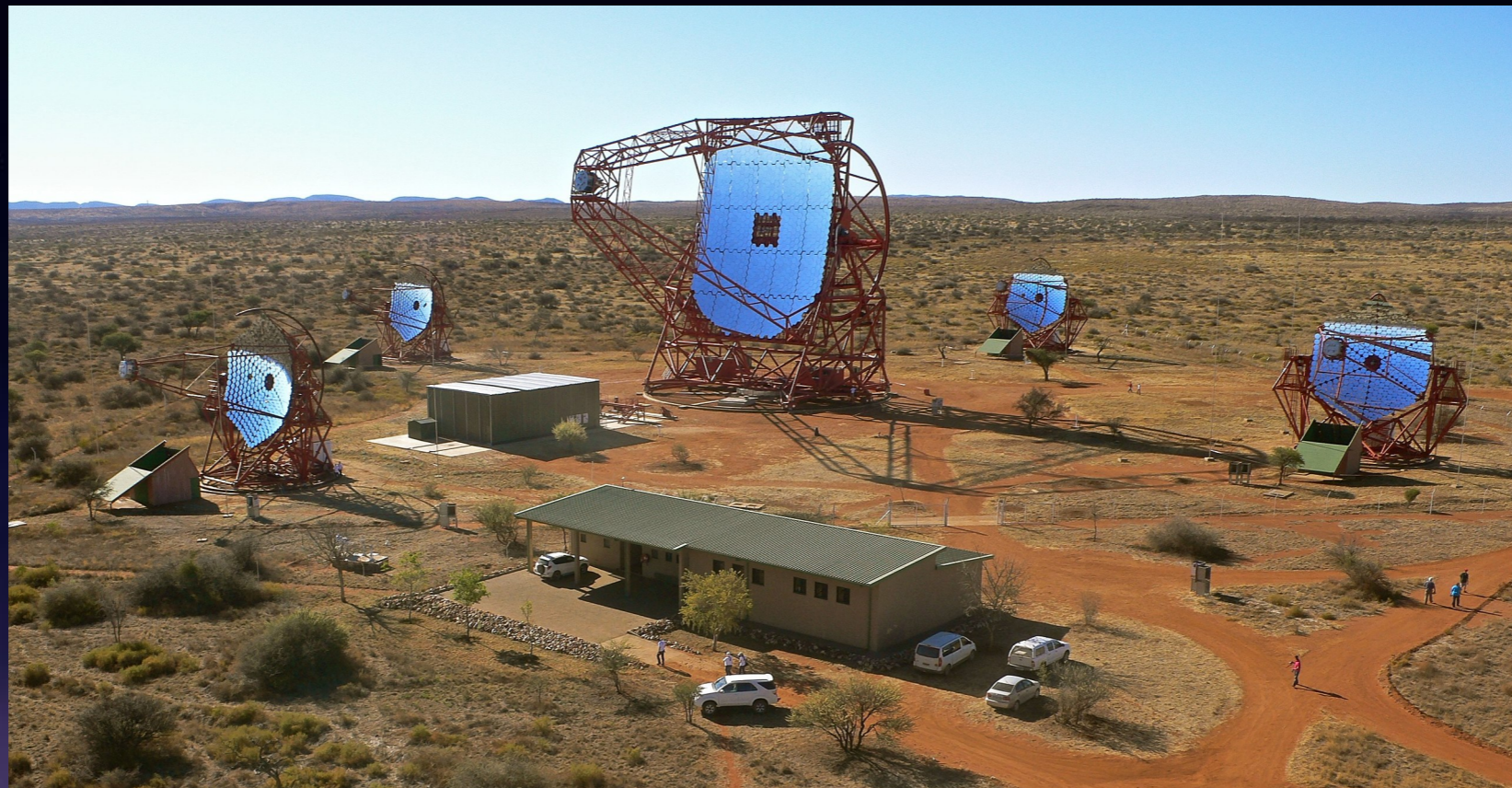
nagy effektív területű teleszkópot kell építeni

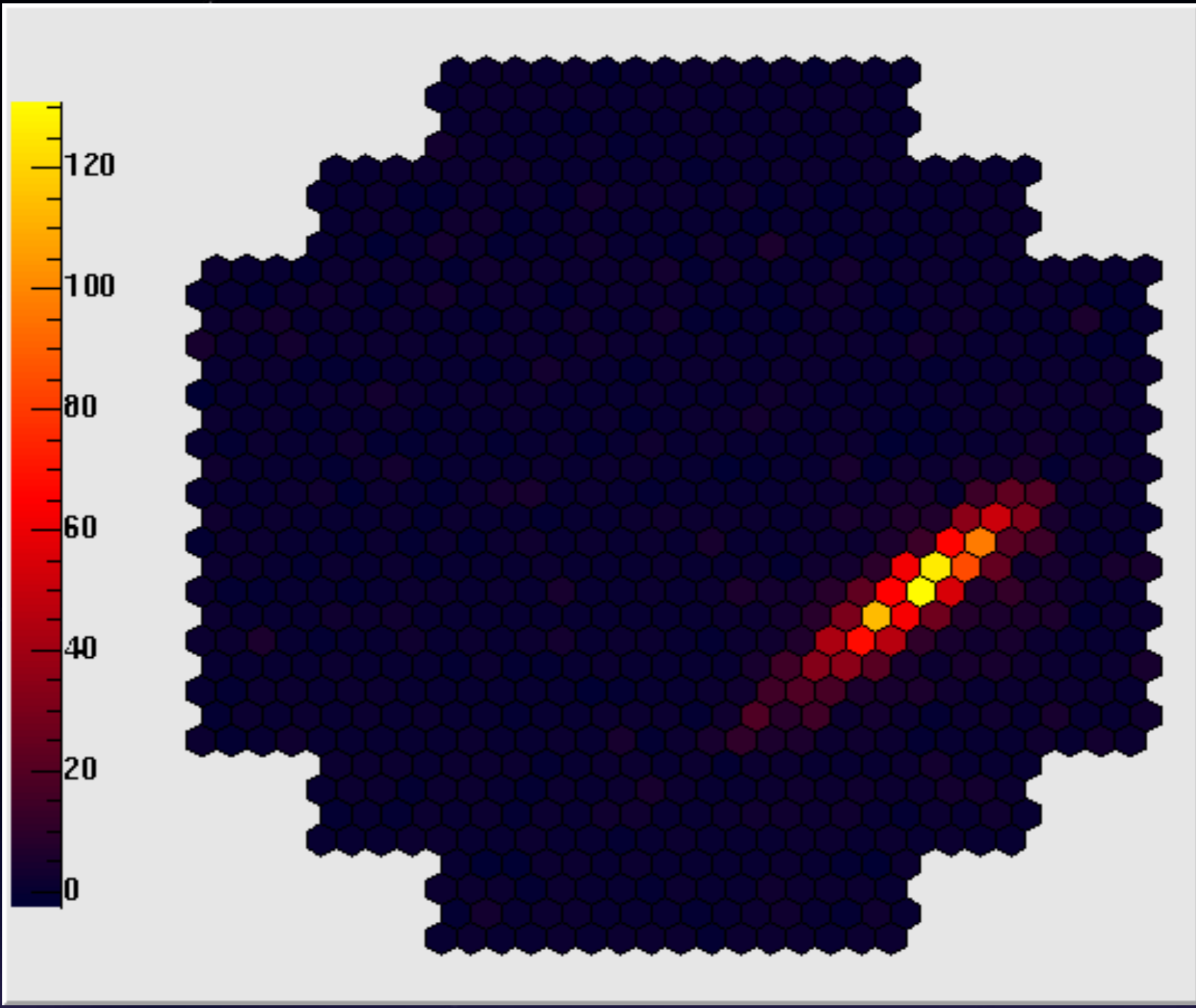
- Iránymeghatározás miatt (is) több teleszkóp rendszere
- A távcsövek leképezik a beérkező Cserenkov “pool”-t

H.E.S.S.

High Energy Stereoscopic System

- Leképező atmoszferikus Cserenkov Teleszkópok rendszere
- ~0.1 TeV és 100 TeV energiák között működik
- 4 teleszkóp 12m átmérő, 120m-re egy négyzetben, középen +1 28 m-es teleszkóp (Namíbiában)
- Több teleszkóp: légköri záporokat észlel szimultán különböző látószögekből, növeli az effektív észlelési felületet.

MAGIC

Major Atmospheric Gamma Imaging Cherenkov telescopes

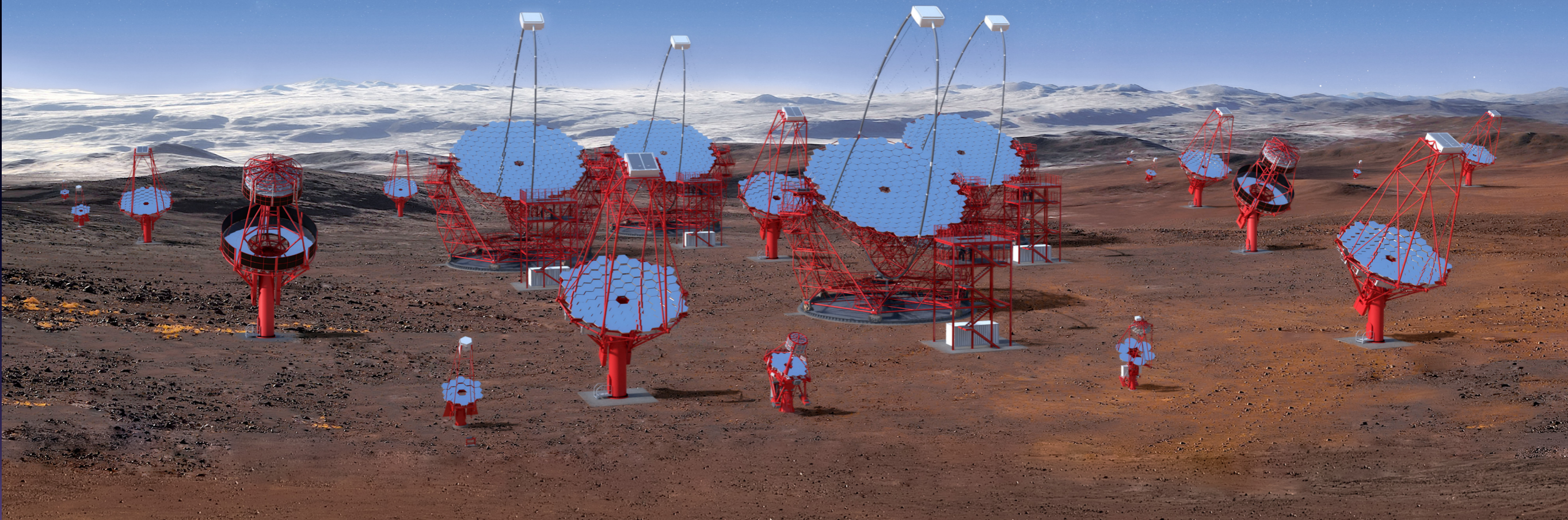
- Kettő leképező, 17m átmérőjű atmoszferikus Cserenkov teleszkóp rendszere (La Palma)
- 30 GeV és 100 TeV között érzékeny (200 GeV alatt a legérzékenyebb Cserenkov teleszkóp)

Cherenkov Telescope Array

- 2022 körül kezd el működni, 20 GeV és 300 TeV között
- Két hálózata a leképező légköri Cserenkov teleszkópoknak (egy az északi és egy a déli féltekén)
- Több mint 100 teleszkóp, 3 osztályban
- Soha nem látott érzékenység és precizitás

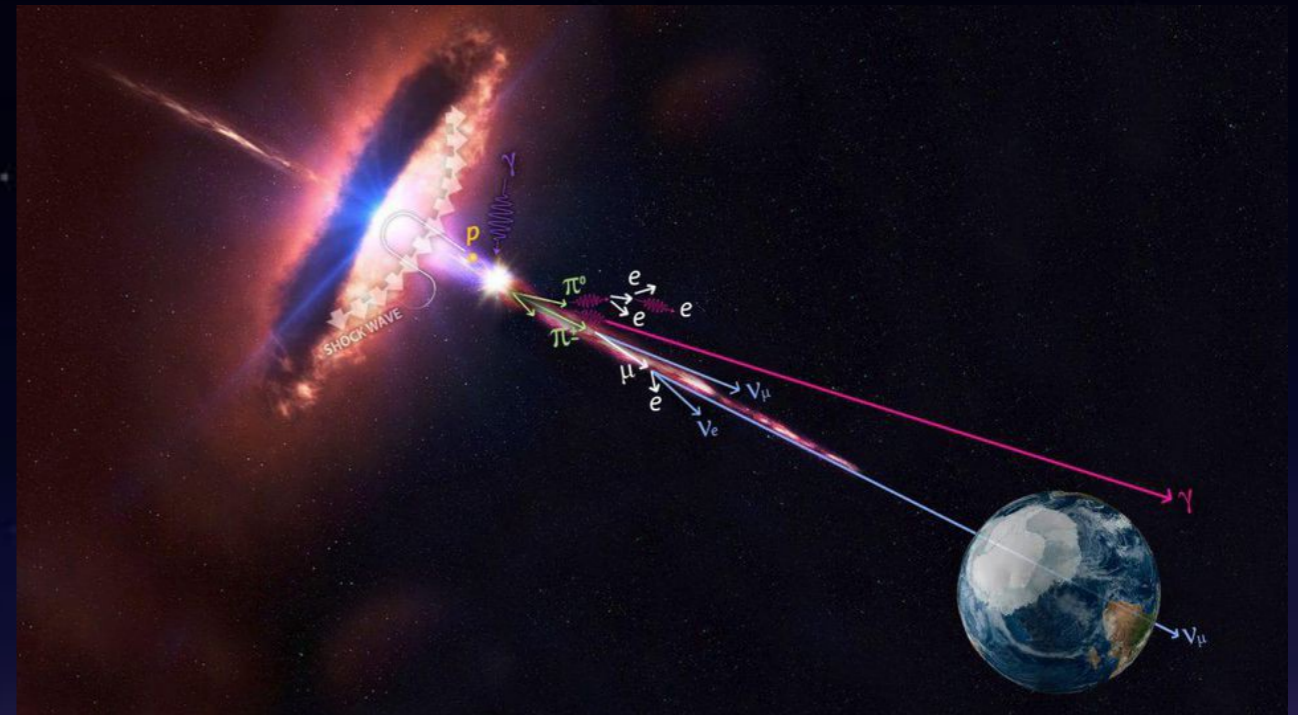
Galaktikus és extragalaktikus neutrínóforrások

Galaktikus

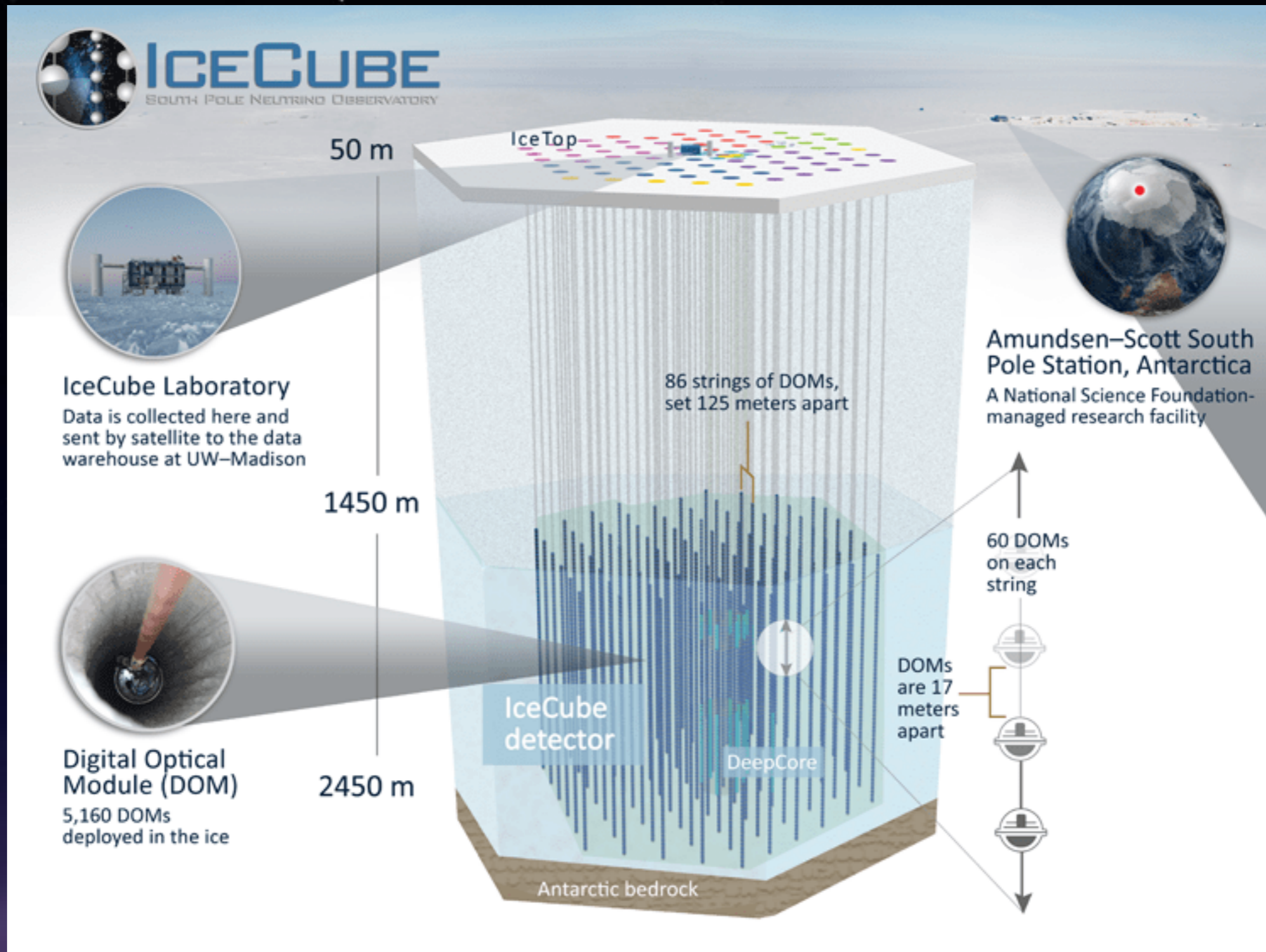
- SNII lökéshullámok csillagközi anyagot gyorsítanak
- Millimásodperces pulzárak szelei
- GRB-k
- Mikrokvazárok
- Magnetárok
- Anomális röntgen pulzárak
- Molekuláris ködök

Extragalaktikus

- Aktív galaxismagok (blazárok)
- GRB-k
- Csillagontó galaxisok

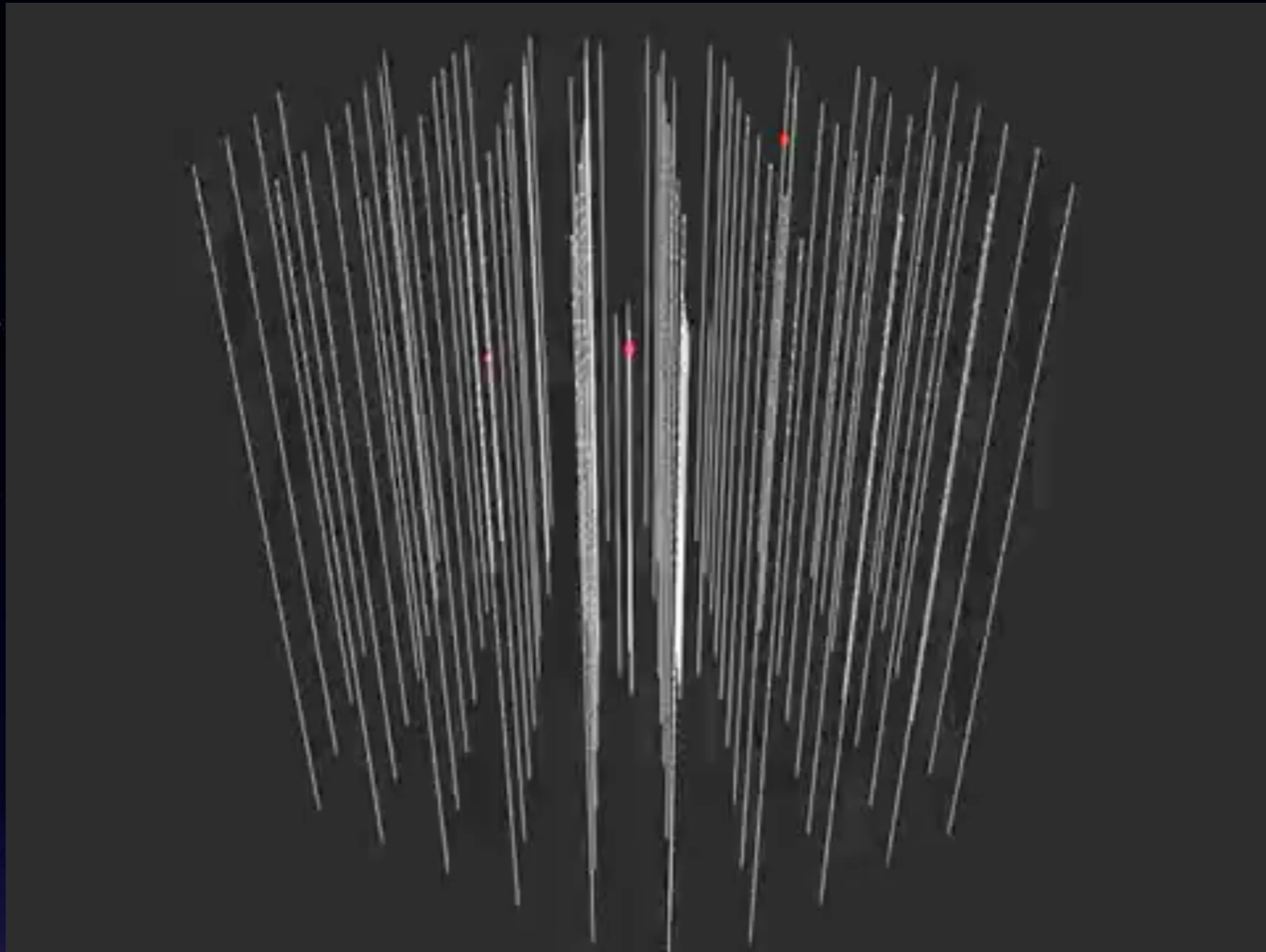
Az IceCube Déli Sarki Neutrínó Obszervatórium

IceCube Lab

Elektronneutrínó elektront hoz létre
Müonneutrínó müont hoz létre

A másodlagos leptonok (müon v. elektron) kékes színű Cserenkov fényt bocsátanak ki, és ezt mérik az IceCube mátrixszerűen elhelyezett szenzorai.

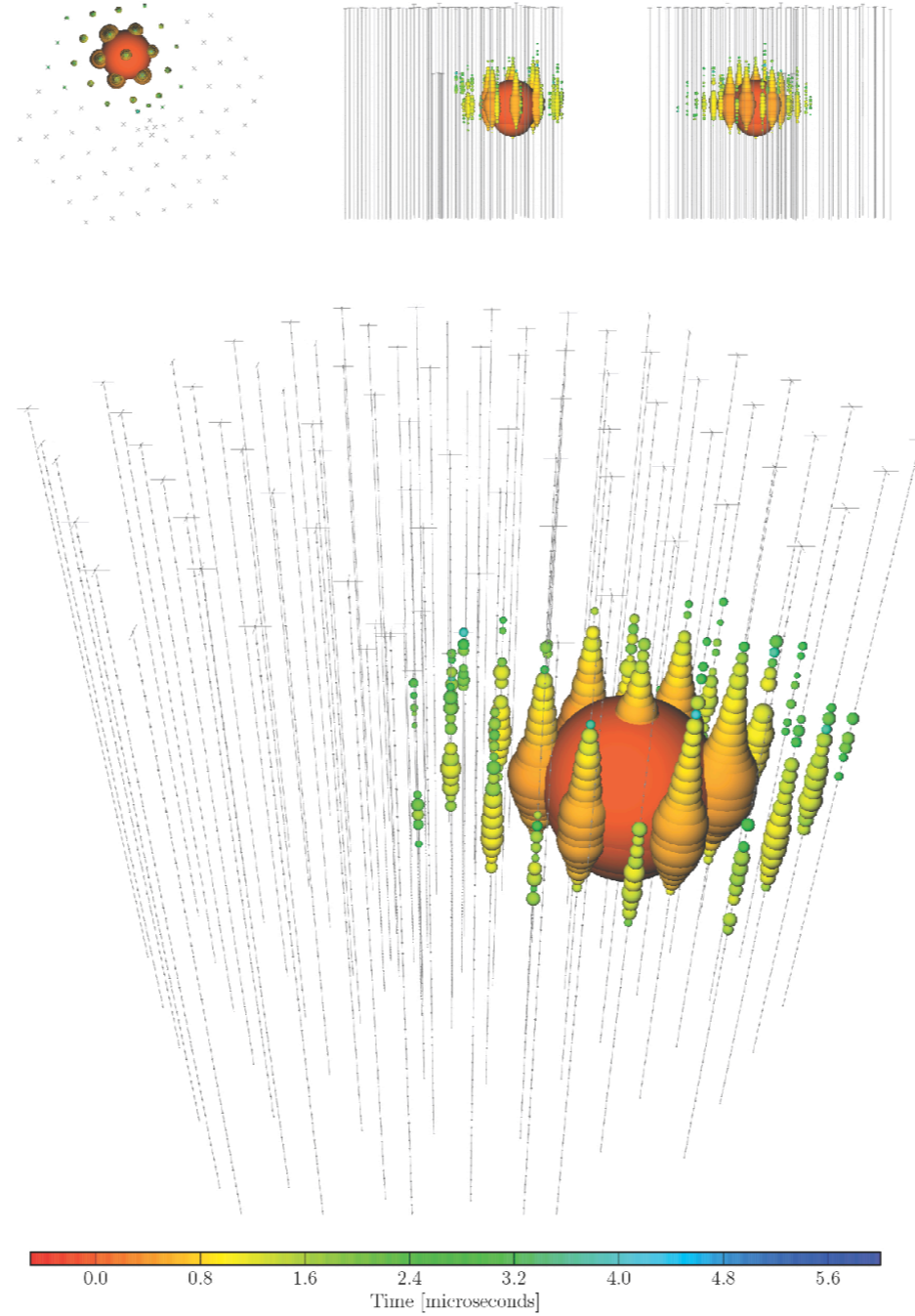

Event 20

Date: 3-Jan-12

Energy: 1140.8 TeV

Topology: Shower

Zápor típusú esemény

Több 10 fok is lehet a neutrínó beérkezési irányának pontatlansága
Elektron (elektron-neutrínó) váltja ki

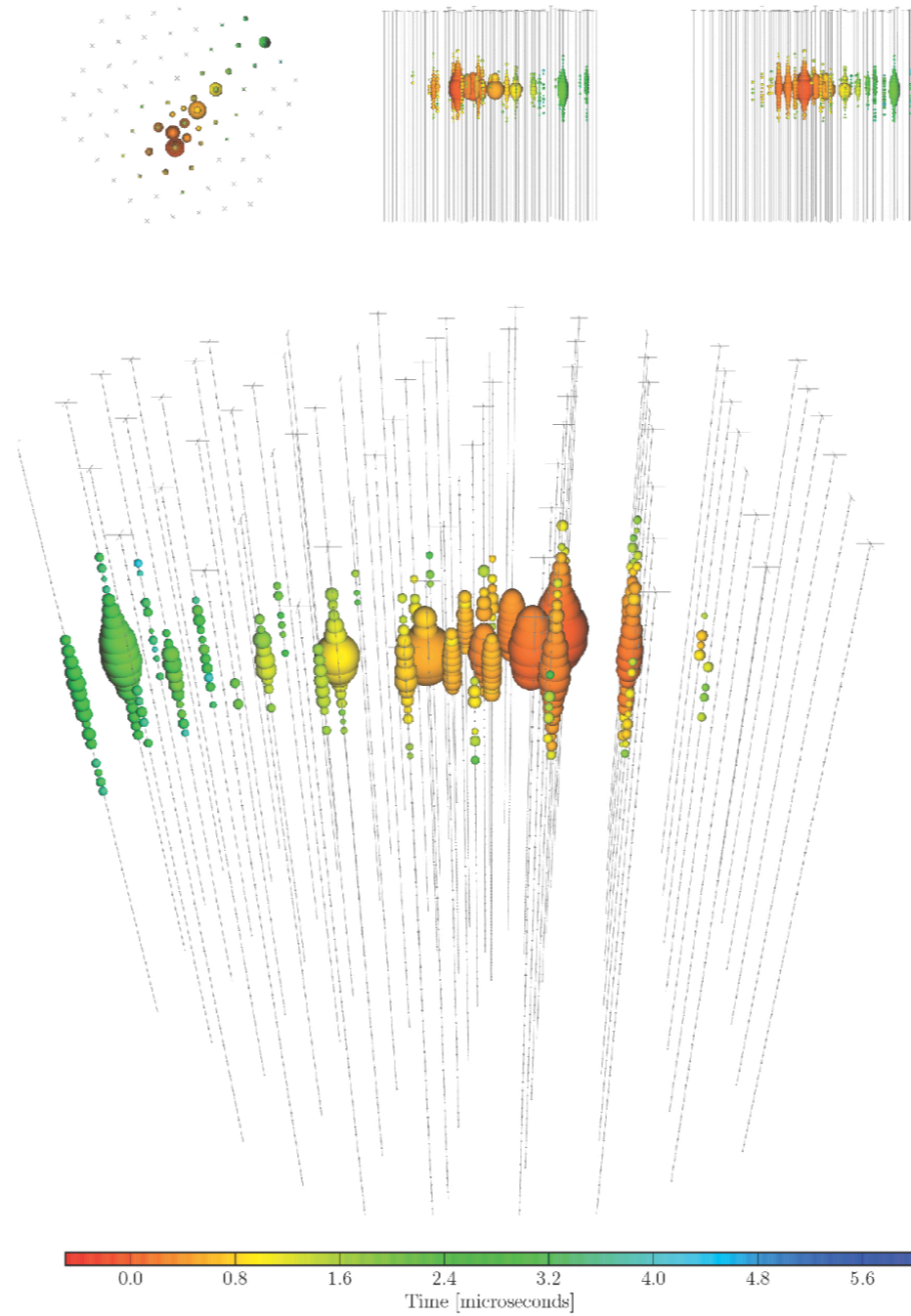

Event 5

Date: 12-Nov-10

Energy: 71.4 TeV

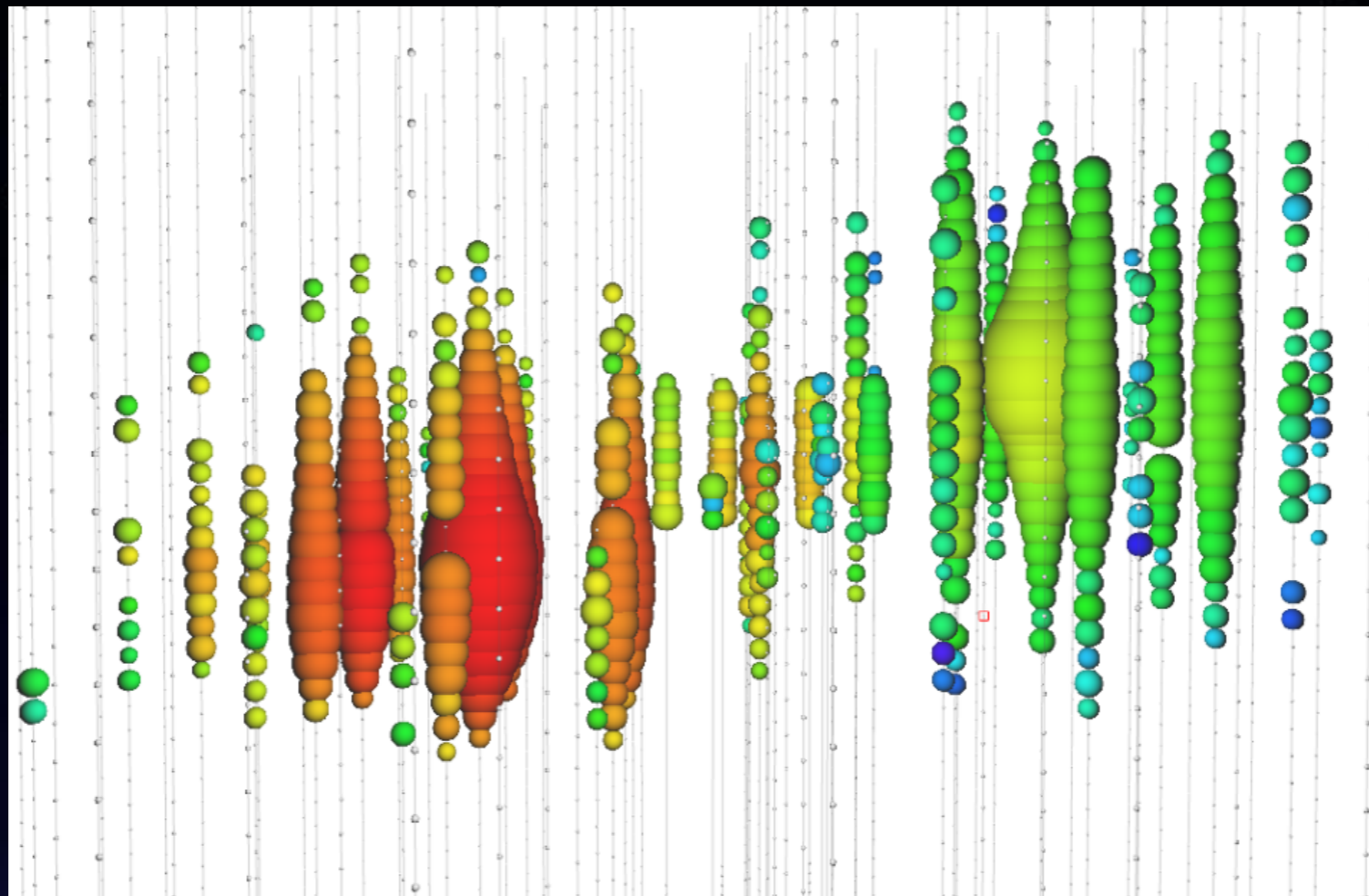
Topology: Track

Sáv típusú esemény

~< 1 fok a neutrínó beérkezési irányának pontatlansága
Müon (müon-neutrínó) váltja ki

>PeV tauon által előidézett kettős robbanás szimulációja

Tauon keletkezik

Tauon bomlik

A tauonok igen rövid élettartama miatt a kettős robbanás észlelését a PeV energiatartományban várják. Kozmikus tau-neutrínókat eddig még nem sikerült egyértelműen detektálni.

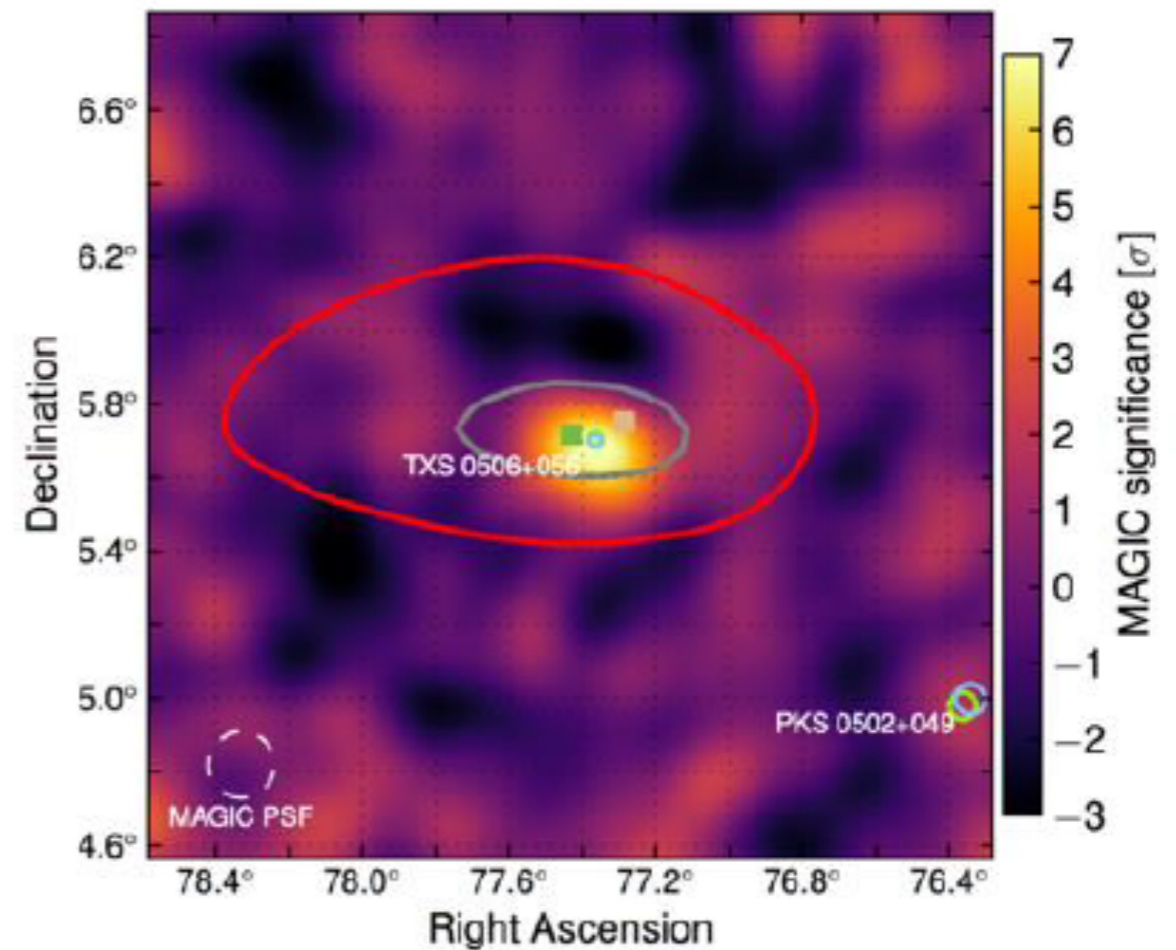
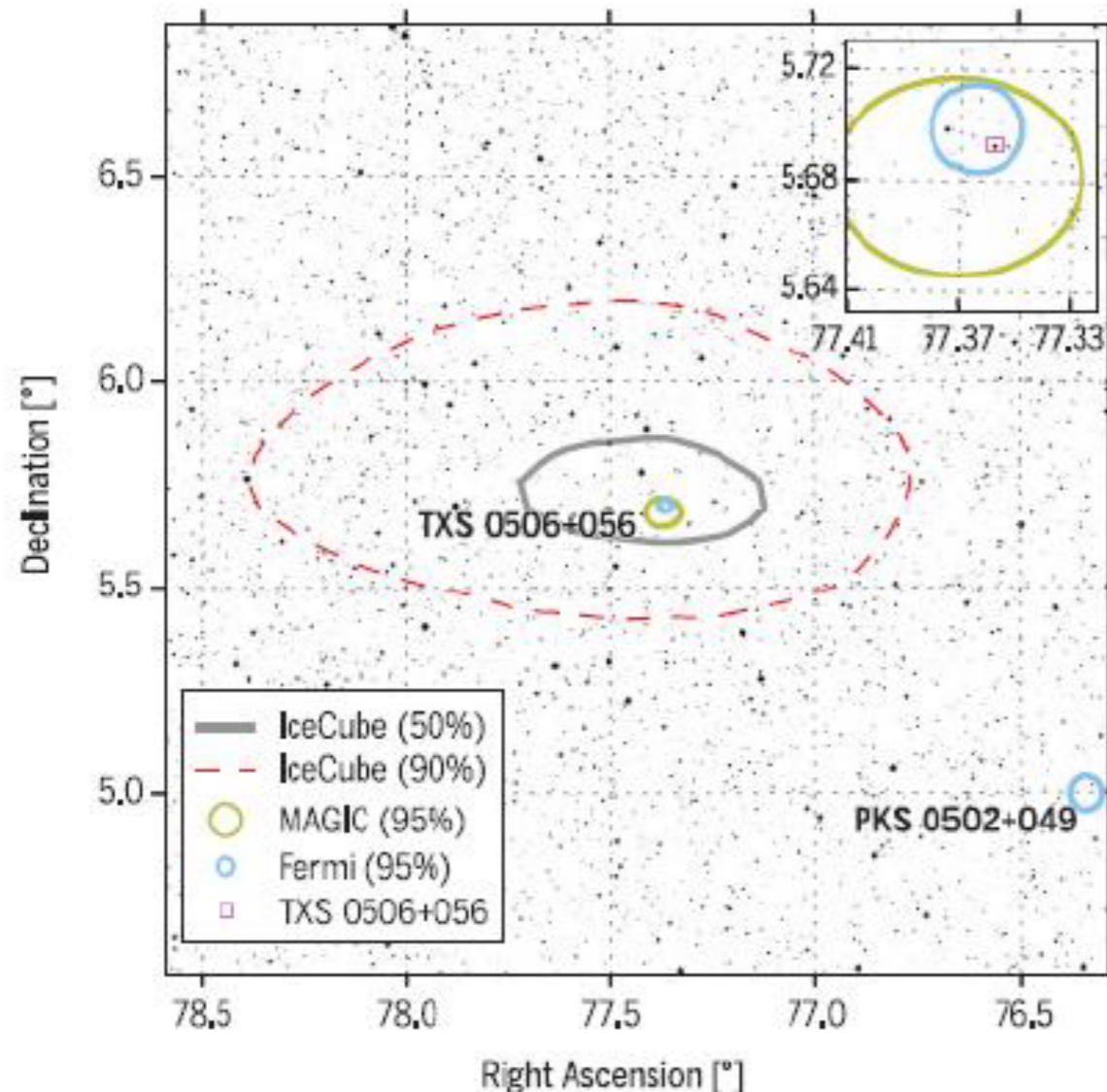

A háttér leválasztása

- Több millió légmentes neutrínó és több száz milliárd kozmikus sugár eredetű müönt is detektál az IceCube. Ezt nevezzük háttérnek.
- IceTop: 300TeV és 1EeV között működő, 324 DOM-ból álló felszíni egység, a déli égbolt felől érkező kozmikus sugarak záporait detektálja.
- Kozmikus neutrínók rekonstruált spektruma $dN/DE \sim E^{-2}$ alakú, az atmoszferikus háttér neutrínói $dN/DE \sim E^{-3.7}$ szerint skálázódnak.
- Az észak felől érkező atmoszferikus müonokat a Föld tömege kiszűri, ezek energiája kisebb mint a kozmikus neutrínók keltette müonoké.
- Vétó régió: déli égbolt felől 90 m, az északi égbolt felől 10 m, körbe pedig 50 m vastagságú, és szintén az atmoszferikus müonokat szűri.
- Tiltott régió: 2085m és 2165m között túl poros a jég
- A háttér leválasztása és a források azonosítása komoly statisztikai feladat.

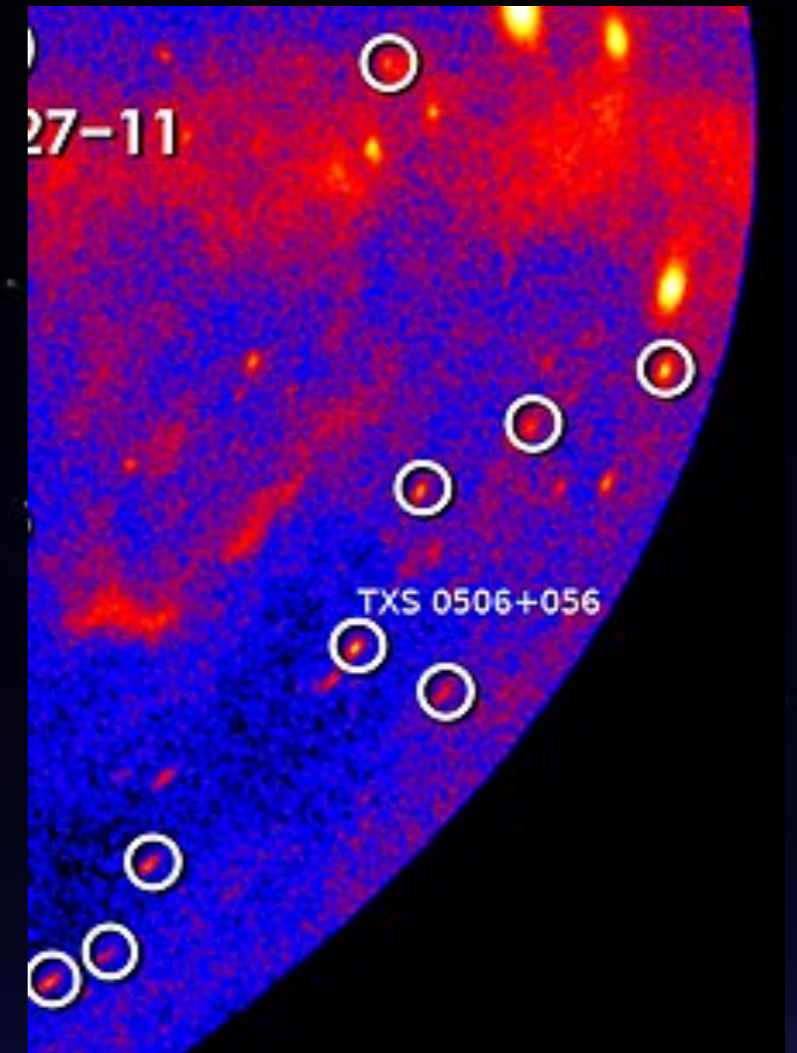
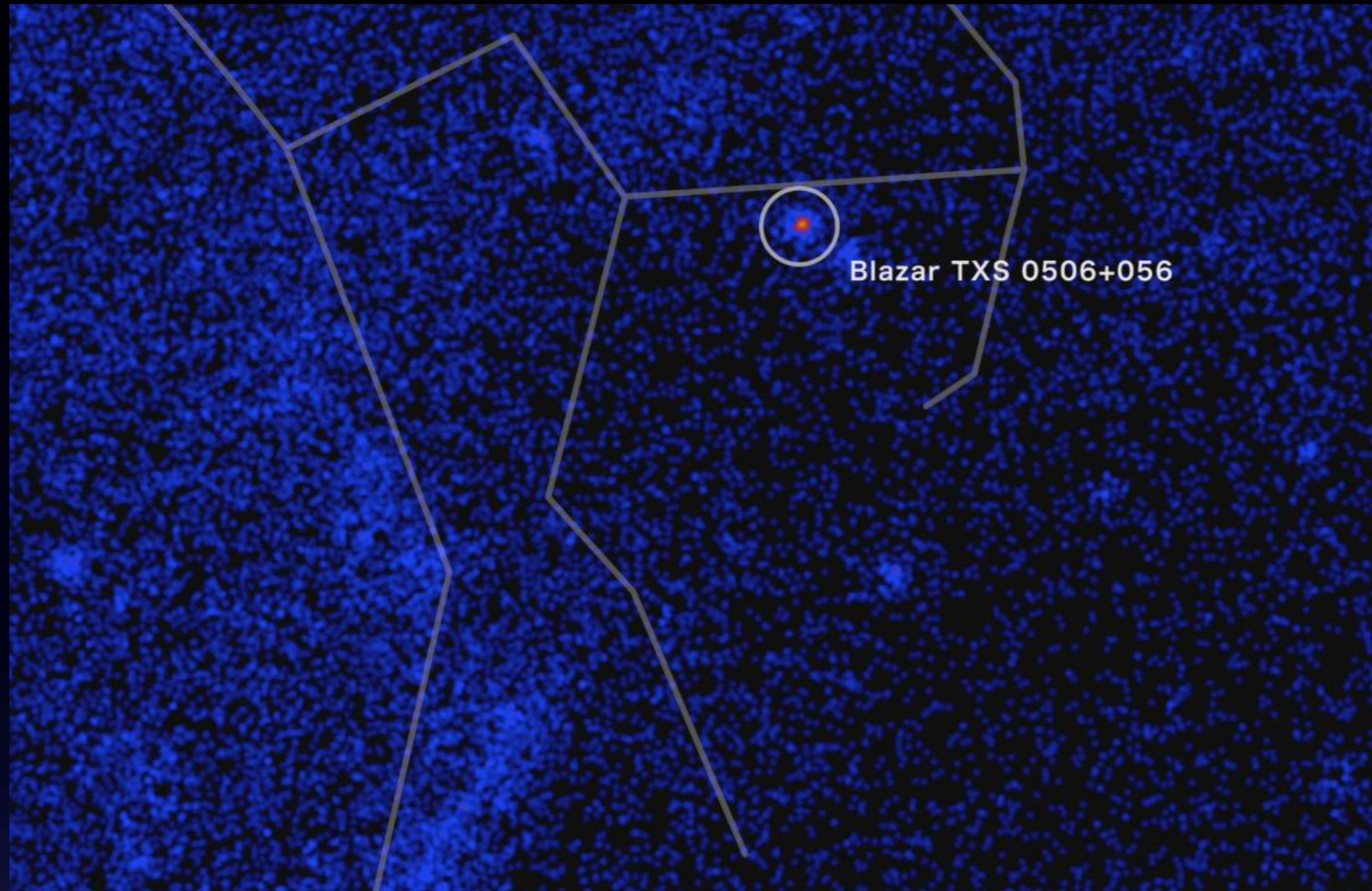
TXS 0506+056 — 3.5σ szinten azonosított neutrínó forrás IceCube-170922A

The IceCube Collaboration, Fermi-LAT, MAGIC, AGILE, ASAS-SN, HAWC, H.E.S.S., INTEGRAL, Kanata, Kiso, Kapteyn, Liverpool Telescope, Subaru, Swift/NuSTAR, VERITAS, and VLA/17B-403 teams, 2018, Science, 361, 6398

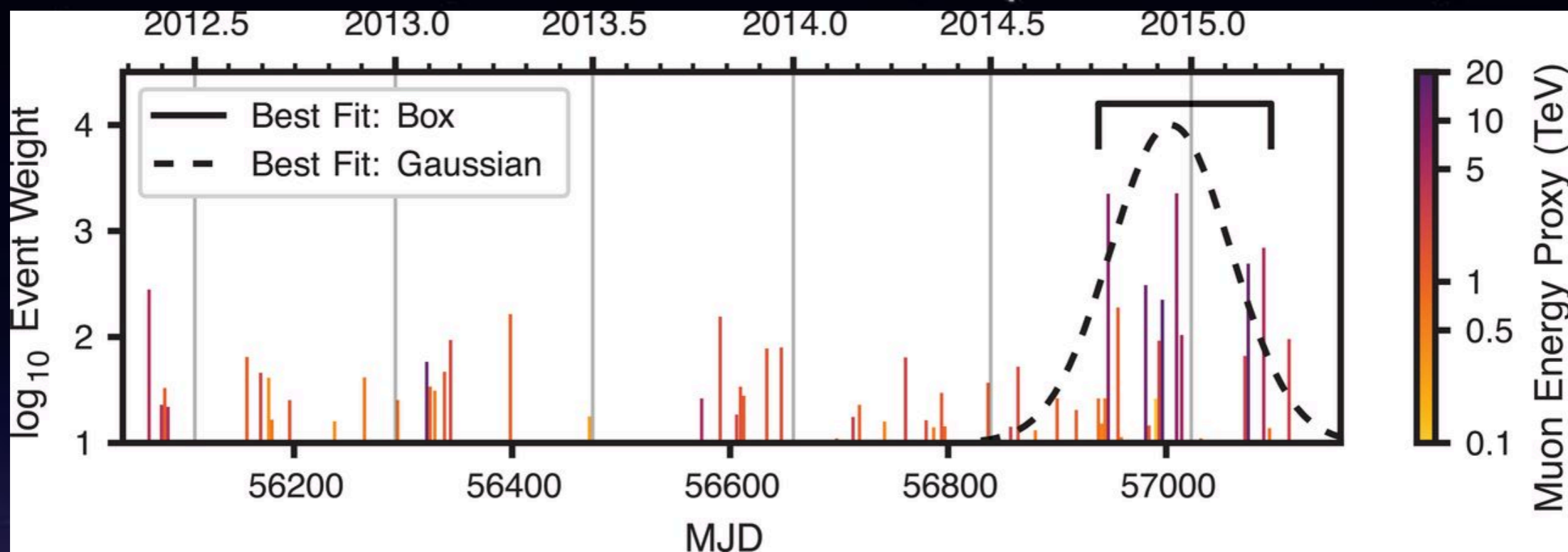
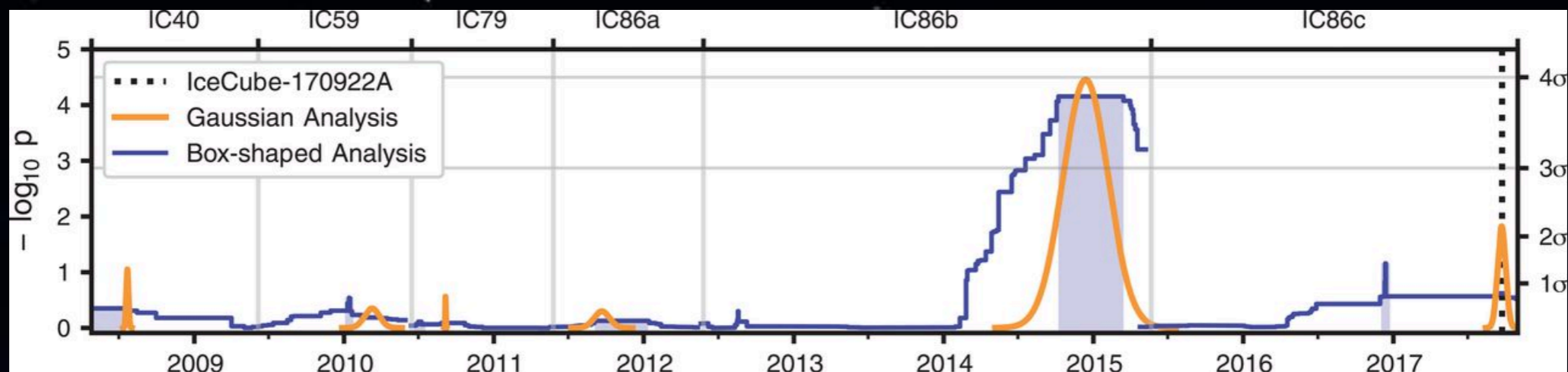

Többcsatornás észlelések

~300 TeV neutrínó idő és pozíció
koincidencia egy 400 GeV gamma flerrel

2014/2015-ös nagy neutrínó fler (13±5 db) a TXS 0506+056 irányából

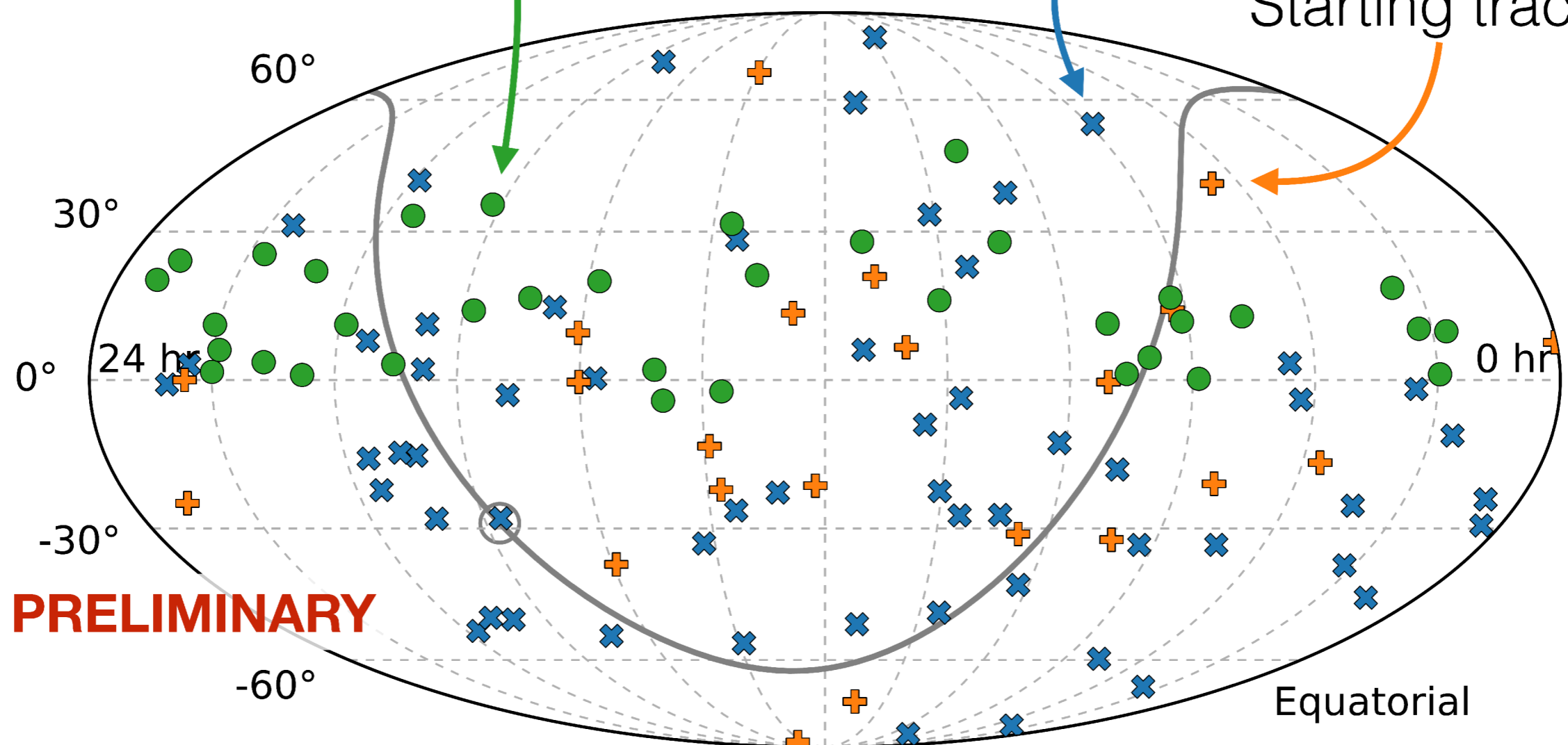
A TXS 0506+056 ismert égi koordinátája priorként
“kihozta” ezeket a neutrínókat a statisztikai analízisből

IceCube neutrino térkép

Through-going tracks (>200 TeV)

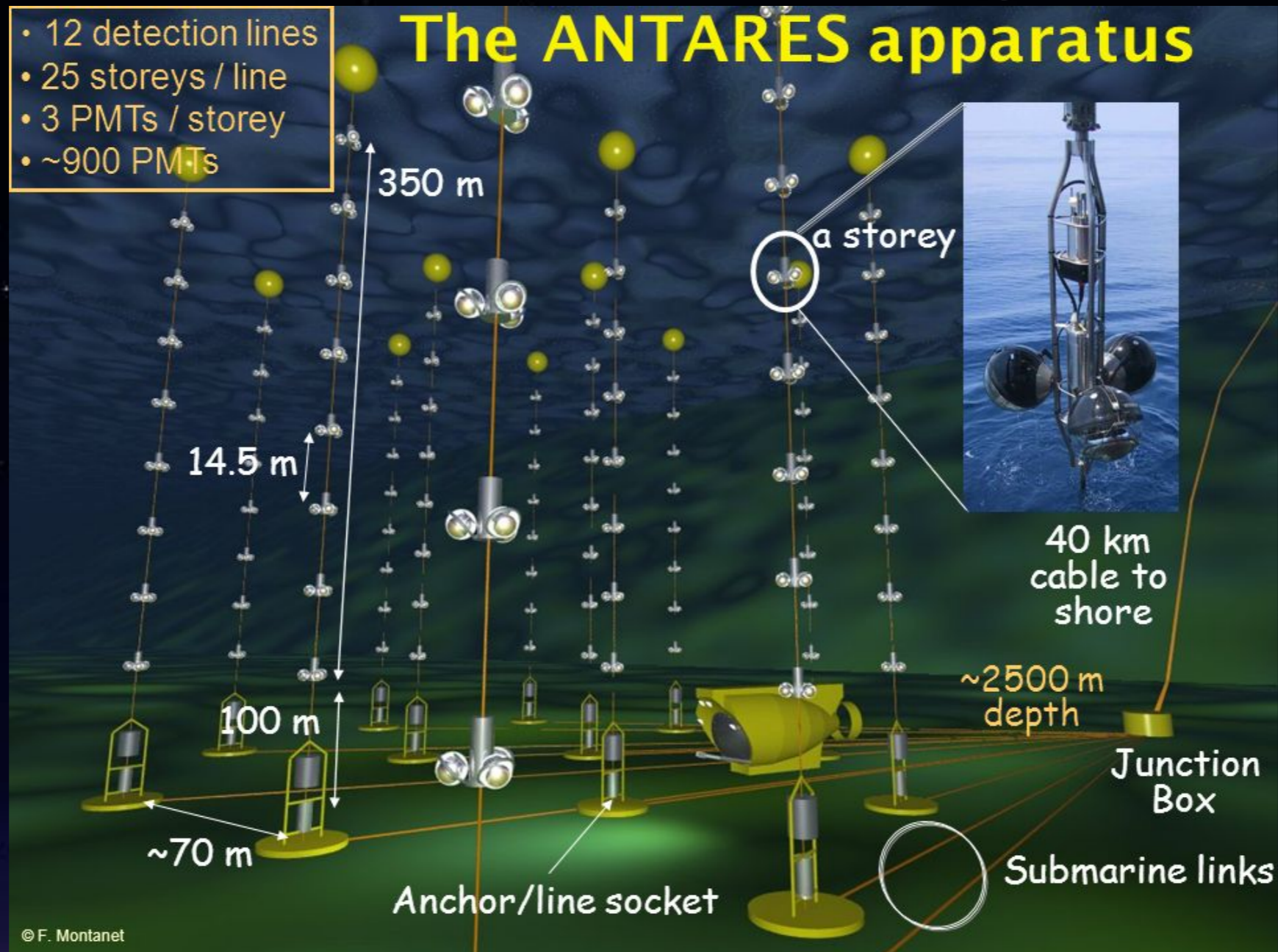
Cascades

Starting tracks

PRELIMINARY

ANTARES

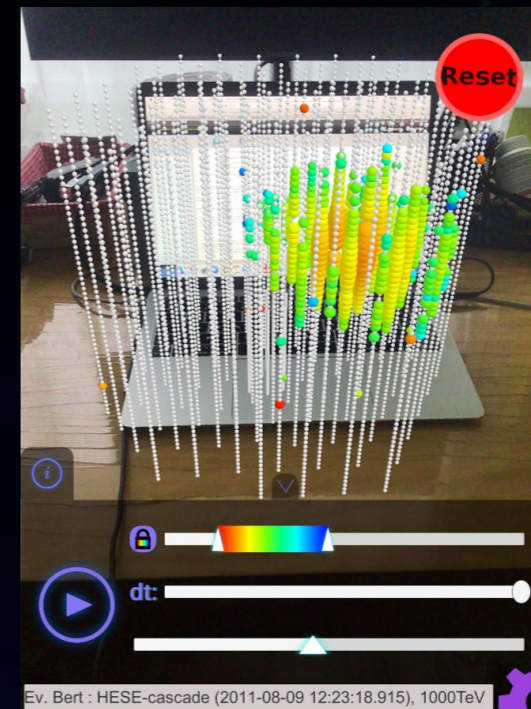
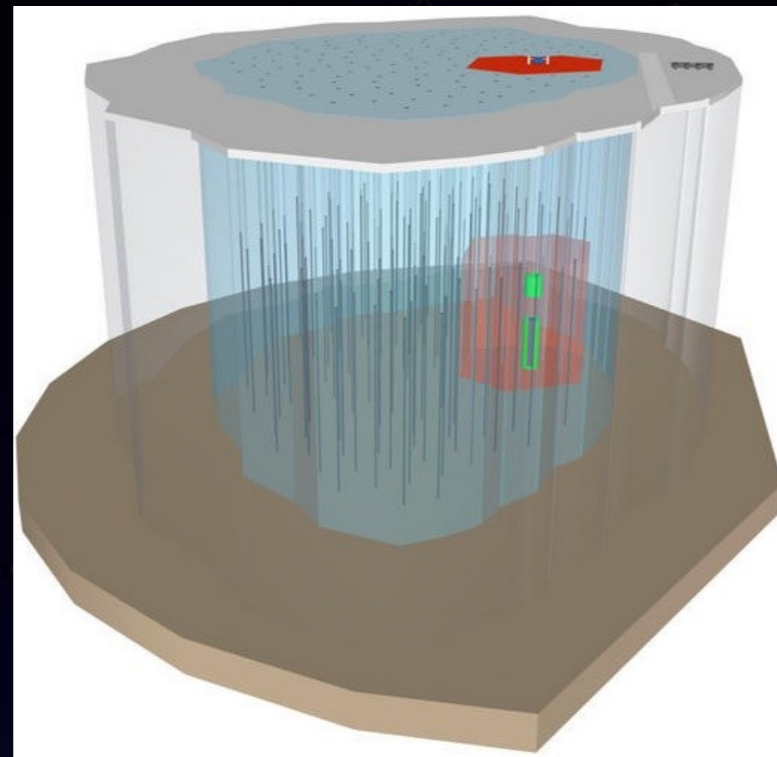

A (Cserenkov) fény kevésbé szóródik, viszont a háttér sokkal erősebb (potassium-40 izotóp, biolumineszcens lények)
A Földközi tengerben, Toulon (Franciaország) partjainál

Jövőbeli kitekintés

- Sokkal több detektálás, Individuális források neutrínóspektruma

- IceCube Gen-2

- KM3NET

- CTA

- IceBeAR. Demo: <https://www.youtube.com/watch?v=e22OISjkhZc>

<https://play.google.com/store/apps/details?id=edu.wisc.icecube.icebear>

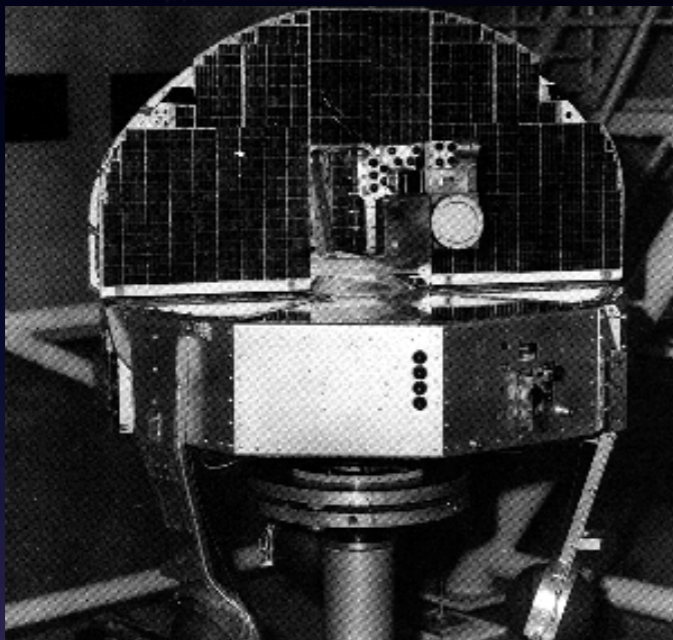
<https://itunes.apple.com/WebObjects/MZStore.woa/wa/viewSoftware?id=1533578432>

Tartalék diák

A GeV csillagászat (rövid) története

- 1967-1968 OSO-3: Cserenkov számláló, >50 MeV. 621 detektálás, felfedte a Tejútrendszer γ -sugárzását.
- 1972-1973 SAS-2: szikrakamra, 30-200 MeV között érzékeny. 8000 detektálás, elsőként mutatta meg a Crab és Vela pulzárokat, a Geminga és Cygnus régiókat. Felfedte a Galaktikus sík gamma sugárzásának észak-dél aszimmetriáját.
- 1975-1982 Cos-B: mágneses magú, wire-matrix szikrakamra, 30 MeV-5GeV. Kb 200 000 detektálás, 25 új forrás (legtöbb a Galaktikus síkban). Az első extragalaktikus >100 MeV γ -sugár forrás, a 3C 273 azonosítása.

OSO-3

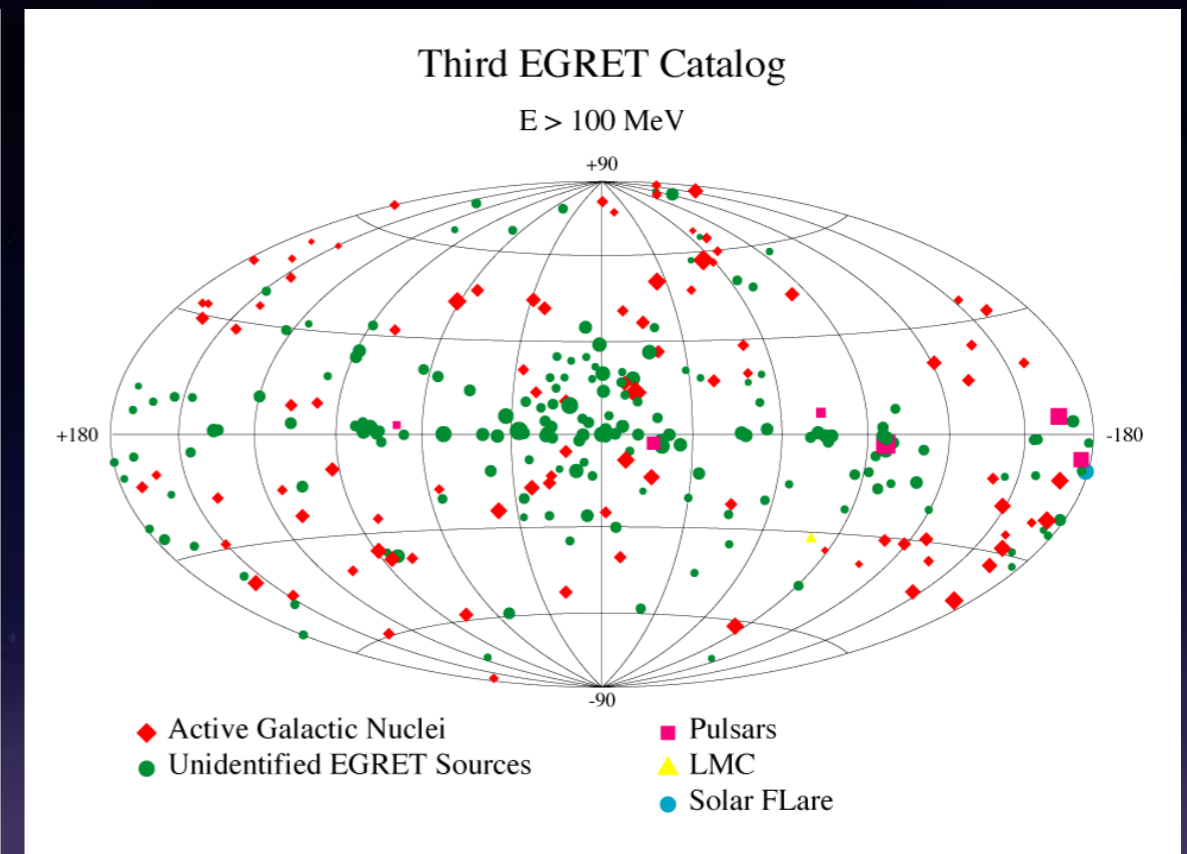
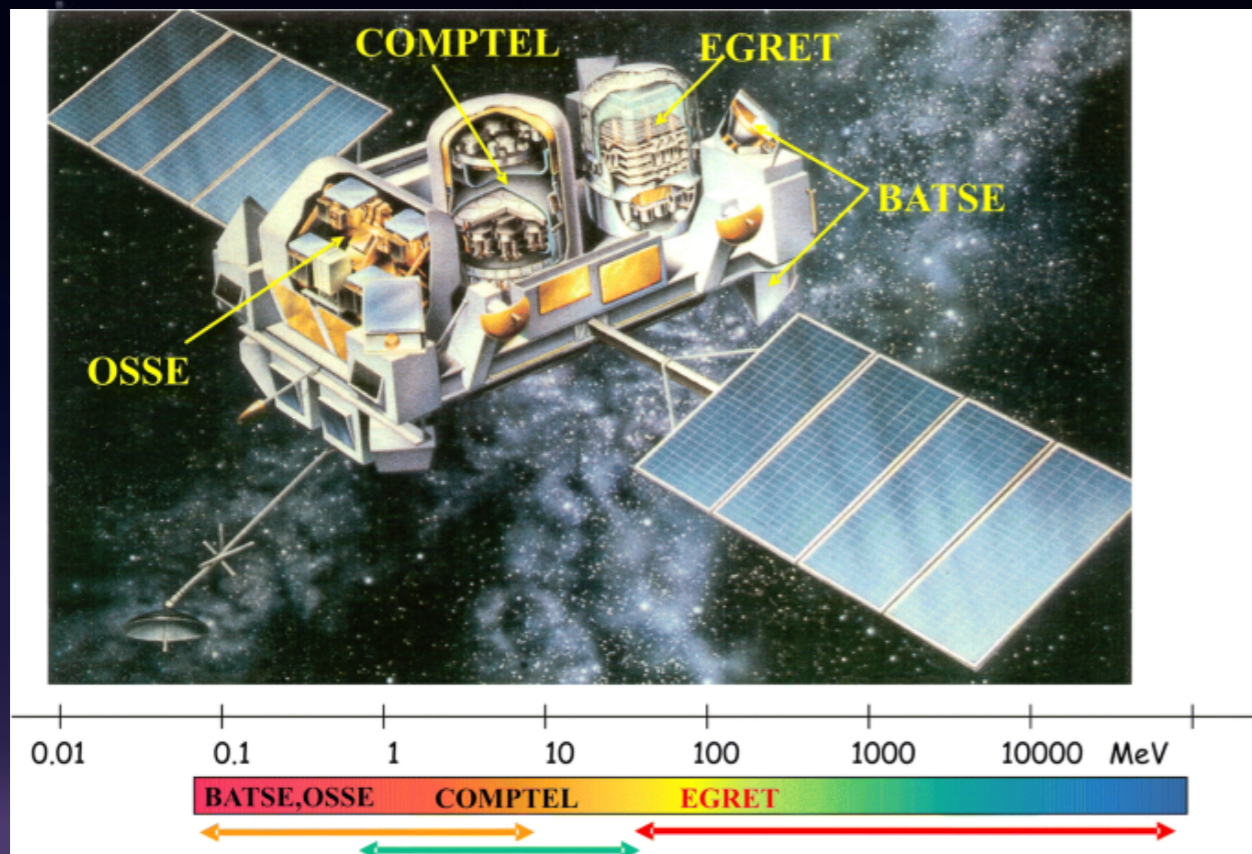
SAS-2

Cos-B

CGRO/EGRET

- 1991-2000: spark chamber experiment, 20 MeV-30 GeV, nagy effektív terület, megbízható háttér-levonás, 2 milliónál több detektálás.
- Megmutatta hogy a blazárok és a GRB-k luminózus γ -sugár források
- Mérések a diffúz extragalaktikus és Galaktikus háttéren
- Galaktikus források, fiatal rádió pluzárok, erősen változó γ -sugár források
- [A Harmadik EGRET Katalógus \(3EG\)](#): 271 forrás 100 MeV felett

AGILE/GRID

- 2007- AGILE (ASI), RTG és γ -sugár csillagászati műhold
- Műszerek: GRID 30 MeV-50 GeV, SuperAGILE 18-60 keV, Mini-Calorimeter 350 keV-100 MeV (nem leképező)
- Változó γ -emisszió a Rák ködben
- γ -emisszió pionkeltéssel 200 MeV alatt
- Cygnus-X3 mikrokvazár γ -emissziója, a rendszer jetének extrém gyorsítása
- A galaktikus mikrokvazárok első kiterjedt tanulmánya
- 3c 454.3 SMBH, nagyon aktív és változó blazár
- Lágy γ -sugár pulzárak
- Relativisztikus részecskeeszelek (Vela pulzár)

